

95/176

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN
TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ DURUMU VE
AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİYLE
KARŞILAŞTIRILMASI**

Murat GÜNGÖR
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir-1994

T. C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN TÜRKİYE
EKONOMİSİNDEKİ DURUMU VE AVRUPA BİRLİĞİ
ÜLKELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI**

MURAT GÜNGÖR
(Yüksek Lisans Tezi)

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

Danışman

Yrd. Doç. Dr. AYTEN HİSARLI

İktisat Politikası Anabilim Dalı

Eskişehir-1994

ÖZET

Küçük ve Orta Ölçekli işletmeler Dünya Ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. 1970 yılına kadar hakim olan “ölçek ekonomileri” görüşü, petrol krizi sonrasında yerini küçük ve orta ölçekli işletmelere bırakmıştır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler hayli esnek ve dinamik yapılarıyla ekonomik, toplumsal ve teknolojik dalgalanmalara büyük işletmelere göre daha çabuk uyum gösterebilmektedir.

Bu yapılarından dolayı dünyanın her yerinde olduğu gibi, Türkiye’de de küçük ve orta ölçekli işletmelere önem verilmektedir. Kısa adı (KOSGEB) olan Küçük ve Orta Ölçekli Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, bu işletmeleri bir çatı altında idare etmekte, onlarla ilgili araştırmalar yaparak bu işletmeleri geliştirme çalışmaları yapmaktadır.

Bununla beraber Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin bazı sorunları mevcuttur. Başta finansman yetersizliği olmak üzere eğitim, işyeri ve pazarlama eksiklikleri en önemli problemlerdir. Bunların çözümü için devlet tarafından gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Diğer yandan Türkiye Avrupa Birliğine katılma çabasıdadır. Sanayinin mevcut yapısı dikkate alınarak yeni politikaları üretilmesi ve politikalar doğrultusunda yeni tedbirlerin getirilmesi kaçınılmazdır. Şüphesiz ana hedef Türk Sanayinin gerekli rekabet gücüne kavuşmasıdır. Tüm küçük ve orta ölçekli işletmelerde bu yönde çalışmalar yapılmaktadır.

ABSTRACT

Small and medium sized businesses occupy an important place in the economies of the world. The dominant sight was “the economies of scale” until 1970’s, after crises of petrol the importance of small and medium sized businesses have fairly flexible and dynamic structures. Theseore they are more adaptive to the fluctuations of economical, social and technological according to large economies.

Small and medium sized economies are important also in Turkey like all over the world. KOSGEB-The Organization for The Development and Support Small and Medium Sized Businesses is gruing managerial support to these businesses.

However some problems are observed of small and medium businesses in Turkey. First of the inefficiency of financing, training, place of employment and marketing are the most important problems. Required studies are done by the state for their solving.

On the other hand Turkey is in the efford to join to Union of Europe. Thus the new policies be produced and new produced and new preventions are not avoided on these policies and taking into consideration the existent structure of industry. Without doubt the base goal to obtain required compitive force of Turkish industry. These studies must be done in both small and medium sized businesses.

İÇİNDEKİLER

TABLolar SAYFASI	vi
KISALTMALAR SAYFASI	vii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERE GENEL BAKIŞ

1.KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETME KAVRAMI	4
1.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Tanımında Kullanılan Kriterler	5
1.1.1. Nitel (Kalitatif Kriterler):	6
1.2.2. Nicel (Kantitatif Kriterler):	7
1.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Tanımları	9
2-KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN GELİŞİMİ	12
2.1. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Dünyadaki Gelişimi	12
2.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Özellikleri	16
2.2.1. Teşebbüs:	16
2.2.2. Bağımsızlık:	17
2.2.3. Kişisel Temas:	17

3-KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİ EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	22
3.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Ekonomideki Yeri ve Önemi	22
3.2. Ekonomik Gelişimi Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Üzerindeki Etkileri	25

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER

1. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN GELİŞİMİ VE TANIMLANMASI	30
> 1.1 Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Tarihsel Gelişimi	30
1.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kapsamı ve Tanımı	34
1.2.1. Hukuki Altyapı	34
1.2.2. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Tanımı	36
2. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN MEVCUT DURUMU	38
2.1. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayinin Ekonomideki Yeri	38
2.2. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayinin Belli Başlı Sorunları	44
2.2.1. Finansman Sorunları	46
2.2.2 Hammadde Teminindeki Sorunlar	51
2.2.3 İşyeri Sorunları	55
2.2.4 Pazarlama Sorunları	57

2.2.5 Mesleki Eğitim Sorunu	63
2.2.6. Bürokratik Sorunlar	68
2.2.7 Diğer Sorunlar	72
3. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ KURULUŞLARINA SAĞLANAN MALİ YARDIM VE DESTEKLER	74
3.1. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İle İlgili Kamu Kuruluşları	74
3.1.1 KOSGEB	74
3.1.2 HALKBANK	75
3.1.3 BAĞ-KUR	76
3.1.4. Küçük Sanatlar, Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü	77
3.1.5. Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü:	78
3.2. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Sağlanan Finansal Destekler	79
3.2.1 Dış Kaynaklar	79
3.2.2 Yurtiçi Kaynaklar	80

3. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDEKİ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN EKONOMİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1 AVRUPA BİRLİĞİNDE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN DURUMU	81
1.1. Avrupa Birliğinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Meydana Gelen Değişmeler	82
1.1.1 İstihdamdaki Değişiklikler	82
1.1.2 İş Maliyetleri ve Verimlilik	83
1.1.3 Makro Ekonomik Gelişmeler	84

1.1.4. Teknolojik Değişim	84
1.1.5 Demografik Değişmeler	85
1.1.6 Enternasyonalizasyon (Uluslararasılaştırma)	85
1.1.7 Girişimcilik ve İşletme Dinamikleri	86
1.1.8. Finansman	86
1.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AB'ne Sağladığı Katkılar	90
1.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AB İçindeki Olumsuzlukları	92
2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KOS'LARA YÖNELİK POLİTİKALAR	94
2.1. Yönlendirme Politikaları	96
2.1.1 Task Force (Çalışma Grubu)	96
2.1.2 Ticaret ve Sanayi Odalarının Çalışması	99
2.2. Destekleme Politikası	100
2.3. Araştırma-Geliştirme Politikaları	100
2.4. KOS'ları Dış Pazarlara Yönelme Politikaları	100
2.5. Finansman Politikaları:	100
3. AB'NDE KOS'LARI DESTEKLEYEN KURUMLAR	101
3.1.KOS'lara Yardım Yapan Kuruluşlar	101
3.1.1 Avrupa Sosyal Fonu (ESF)	101
3.1.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)	102
3.1.3 Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu (EAGGF):	103
3.1.4 Entegre Akdeniz programları (IMP)	103
3.2. AB'de Kredi Kurumları	104
3.2.1 Avrupa Yatırım Bankası (The European Investment Bank)	104
3.2.2 Yeni Topluluk Aracı (The New Community Instrument)	105
3.2.3 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (European Coal and Steel Community)	106

4. AB KARŞISINDA TÜRK KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİNİN REKABET ŞANSI	107
4.1. Teknolojik Değişim	107
4.2 Finansman	108
4.3 Girişimcilik ve Mesleki Eğitim	109
4.4 İstihdam Durumu	110
4.4.5 Sektörel İnceleme	112
SONUÇ	115
YARARLANILAN KAYNAKLAR	119

TABLÖLAR

Tablo:1 Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Başarısızlık Nedenleri	20
Tablo:2 İmalat Sanayinde Ölçeksel Bazda Katma Değerin Dağılımı	41
Tablo:3 İmalat Sanayinde Ölçek Bazında İşyeri ve İstihdam	42
Tablo:4 Küçük ve Orta Ölçekli İmalat Sanayi Anketi	43
Tablo:5 En Önemli Sorunun Personel Büyüklük Gruplarına Göre Dağılımı	45
Tablo:6 Kısa Vadeli Finansman Sorunlarının Dağılımı(%)	47
Tablo:7 Firma Büyüklüğü ve Uzun Vadeli Finans Sorunları(%)	48
Tablo:8 Firma Büyüklüğü ve Üretim Sorunları	53
Tablo:9 KOBİ Yönetiminin Geliştirilmesinde Söz Konusu Gereksinimler	57
Tablo:10 Personele Göre Firma Büyüklük Gruplarında Sorunların Dağılımı	60
Tablo:11 İstihdamın Eğitim Kademelerine Göre Dağılımı(%)	64
Tablo:12 Devlet Daireleriyle İlgili Sorunlar(%)	69
Tablo:13 Belediyelerle İlgili Sorunlar(%)	70
Tablo:14 İşletmelerde Ölçek Bazında İstihdam (x1000)	88
Tablo:15 Avrupa Topluluğu Düzeyinde Temel Göstergeler	89
Tablo:16 AT Üyesi Ülkeler ve Türkiye'de KOBİ'lere Ait Göstergeler	111

değişmektedir. Başlangıçta pek farkedilmeyen fakat çeşitli şekillerde kendisini hissettiren bu gelişme şu günlerde artık tamamen belirgin hale gelmiş ve küçük ve orta ölçekli işletmeler, sadece ekonomik açıdan değil, sosyal ve politik yönlerden de çok önemli işlevleri olduğunu kabul ettirerek üstünlüklerini kanıtlamışlardır.

Bugün, küçük ve orta ölçekli işletmelerin hayli esnek dolayısıyla dinamik yapılarıyla ekonomik, toplumsal ve teknolojik dalgalanmalara büyüklerle kıyaslanamayacak çabuklukta uyum gösterebildikleri, üretim ve pazarlama stratejilerinin yaratıcı davranışlarla hızla yenileştirebildikleri herkesçe kabul gören gerçekler olarak karşımızda durmaktadır¹.

1.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Tanımında Kullanılan Kriterler

Küçük işletme terimi, iş hayatındaki ve ekonomideki kapsamı ve önemi açıkça belirtilmeden sık sık kullanılmaktadır. Bakkal dükkanını, manavı veya küçük bir imalat atölyesini küçük işletme olarak düşünmek kolay olmaktadır. Bu iki uç arasında uygulanan ölçülere göre büyük ve küçük olarak nitelendirilebilecek pek çok işletme bulunmaktadır².

Küçük ve orta ölçekli sanayi ile ilgili büyüklük kavramı ülkelerdeki ekonomik yapı ve gelişmişlik düzeyi ile alakalı olarak farklılık göstermektedir. Sanayi sektörünün fazla gelişmemiş olduğu

¹ İstanbul Ticaret Odası, **Küçük Sanayinin Sorunları Semineri**, İstanbul, Mayıs 1993, s.1.

² Şan ÖZALP, **Küçük İşletmeler**, Ankara, 1971, s.37.

- Bağımsız mülkiyet, bağımsız yönetim
- Müteşebbis, mülkiyet ve yönetimin bütünleşmesi
- Pazar payının küçük olması
- Pazardaki etkinliğin düşük olması
- Sermaye ve para piyasalarına katılamaması
- Yönetim biçiminin bireysel nitelikte olması
- Üst yönetimdeki işbölümü ve uzlaşmaya gidilememesi
- Finansmanın bireysel veya veya küçük sermaye grupları tarafından sağlanması
- Sermaye gücü ve kurumsal sınırlılık finansman varlığının azlığı
- Gerek alım gerekse satım işlemlerinde işletme pazarlık gücünün zayıflığı
- İşveren ve işçi arasında yakın bir ilişkinin bulunması
- İşletme sahibinin işletmeyle özdeşleşmesi, tüm riski üstlenmesi

1.2.2. Nicel (Kantitatif Kriterler):

- İstihdam edilen işgücü sayısı
- Kapasite büyüklüğü
- Mal varlığı, sabit sermaye yatırımları
- Aktif toplamı
- Yaratılan sermaye
- Kar hacmi
- Makina parkı
- Ödenen toplam ücret ve aylıklar
- Kullanılan toplam enerji miktarı

- İhracat/Satış oranı
- Toplam çevirici güç
- Katma değer
- Sektör içindeki pazar payı

Yukarıda sıralanan ve genişletilmeye açık olan bu kriterler değerlendirildiğinde; küçük ve orta boy işletme tanımlarının nitel bir karakter taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte uygulamada karşılaşılabilecek sorunları gidermek açısından nicel kriterlere dayanan bir tanımın yapılması ve bunun yasallaştırılması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Küçük ve orta boy işletmelerin tanımında kullanılan kriterleri aşağıdaki şekilde de incelemek mümkün olmaktadır⁵:

Sosyolojik Kriterler: İşletmenin yönetim ve pazarla ilişkilerinde şahsi nitelik hakim görünüyorsa, yani işçisi ve işvereni ile müşterisi ve işletme sahibi arasındaki ilişkiler daha çok kişisel bağlar şeklinde düzenlenmişse, bu tür işletmeler küçük ve orta boy işletme sayılmaktadır.

Teknik Kriterler: Bunlar işletmeyle ilgili belirli büyüklüklerin ifade etmekte ve işletmeler arası mukayeseye imkan vermektedir. Bu kriterler şöylece belirlenebilir:

- a-Brüt gelir
- b-Katma değer fazlalığı
- c-Birim başına net kazanç
- d-Safi mal varlığı

⁵ ÖZ-ALP, s.38.

değeri toplamı) 125 milyon Hindistan Rs'yi geçmeyen işletmeler küçük işletme olarak kabul edilmiştir.

Brezilya: 10-49 kişi arasında işçi çalıştıran işletmeler küçük, 50-99 arası orta işletme olarak kabul edilmiştir.

Japonya: Üretim sanayinde, sermaye miktarı 100 milyon Yen ve/veya 300 kişi çalıştıran işletmeler, ticaret sanayinde 30 milyon Yen ve/veya 100 kişi çalıştıran işletmeler, hizmet sektöründe ise 10 milyon Yen ve/veya 50 kişi çalıştıran işletmeler küçük işletme olarak kabul edilmektedir.

Malezya: İşçi sayısı 5-49 arasında olan işletmeler küçük sanayi, 50-199 arası olanlar ise orta ölçekli olarak kabul görmektedir.

Almanya: Resmi bir tanımlama yoktur. İstatistikler bazı ayırım ölçütleri sağlamaktadır.

Nitel ölçütler; sermaye piyasasından sermaye sağlamayan ve işletmenin bütün teknik, finansman, ekonomik ve sosyal sorumluluğunu üstlenmesi bakımından işletme sahibiyle yöneticisinin aynı kimse sayılabileceği bağımsız işletmeler, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri olarak kabul edilmiştir.

Nicel ölçütler; küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri araştırma enstitüsü sektörün özelliğine göre işçi sayısı ve ciro miktarını belirtmiştir. İmalat sanayinde 50 işçiden az işçi çalıştıran ve cırosu 2 milyon DM'a kadar olan işletmeler küçük işletme olarak sayılmışlardır. 2'den az işçi çalıştıran ve cırosu 100 bin DM'a kadar olan işletmeler

küçük esnaf olarak tanımlanmıştır.

Belçika: Yasal bir tanım yoktur. Bazı yasalar, belirli sınırlar koymuştur. Buna göre imalat sektöründe 50'den az işçi çalıştıran 15 milyon Bfrs'den az cirosu olan işletmeler küçük işletme sayılmaktadır.

İtalya: Hukuki genel bir tanım yoktur. Çeşitli finansman yasaları, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerini tanımlamak için bazı parametreler ortaya konmuştur. (En çok 500 işçi ve 3 milyar Lirelik yatırılmış sermaye)

İngiltere: Sadece küçük ölçekli sanayi işletmeleri için Küçük Sanayi Firmaları Araştırma Komitesi tarafından yapılmış tanımlamalar mevcuttur. Buna göre imalat sanayinde 200 işçiden, inşaat ve madencilik sektöründe ise 25 işçiden az olan işletmeler küçük olarak nitelendirilmektedir.

A.B. Devletleri: ABD'de Küçük İşletmeler İdaresi (small business administration-SBA) imalatçı bir işletmeyi 250 veya daha az işçi çalıştıran çatışması neticesinde küçük olarak sınıflandırmaktadır. Ancak bazı sanayi kollarında bu ölçeğin iki kat büyük ölçeğindeki kuruluşlar küçük işletme olarak kabul edilir. Çünkü bu tür sanayilerde çok sayıda büyük ölçekli işletme bulunmaktadır. SBA istihdam kriterinin bir sanayiden diğerine değişiklikler göstereceğini bildirmektedir. Bu kuruluşun kriterlerine göre ev eşyaları sanayinde bir işletme 500 kişiden az işçi istihdam ediyorsa küçük sayılmaktadır⁷.

⁷ Tenay KOPARAL, **Türkiye'nin Kalkınmasında Küçük Sanayinin Önemi ve Katkısı**, Ankara, s.37.

İmalat sanayi işletmeleri dışında her işletme için kriter satış hacmi büyüklüğüdür. Büyük işletmelerin daha da büyüdüğü, küçük işletmelerinde göreceli olarak küçüldüğü zamanlarda SBA bazı sanayilerde küçük işletmeleri tanımlamak üzere koyduğu bir kriterin sınırlarını periyodik olarak yükseltmeyi uygun bulmaktadır. Aynı şekilde enflasyon yüzünden paranın değeri düştüğünde, para cinsinden ifade edilen satış hacmi kriterinde zaman zaman yükselmektedir. Görüldüğü gibi tanımlar esnek tutulmakta, koşullara göre düzenlemeler yapılmaktadır.

2-KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN GELİŞİMİ

2.1. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin Dünyadaki Gelişimi

1760 yılından itibaren buhar makinasının sanayide yerleşmesi ile birlikte sanayi devrimi adını verdiğimiz ekonomik süreç başlamış, tekstilde, demir-çelik endüstrisindeki gelişmeler, buhar makinasının ulaşımda kullanılması ve sonuçta bilimin sanayiye daha fazla uygulanması, teknolojik gelişmelere, doğal kaynaklardan daha çok yararlanılmasına ve seri üretime geçilmesine olanak vermiştir. Gerek liberal, gerekse ekonomisi merkezi planlamaya dayalı ülkelerde işletmeler büyüdükçe önemli ölçek tasarrufları sağlanabileceği görüşü yaygınlaşmıştır. “Büyüklüğün sağladığı maliyet tasarrufları” şeklinde ifade edilen ölçek ekonomileri kavramına göre, daha düşük maliyetle üretimi mümkün kılan teknolojiler daha büyük ölçeklerde çalışmayı gerekli kıldığından büyük işletmelerin rekabet üstünlüğü sonucu, küçük

ve orta ölçekli işletmelerin piyasada tutunamayacakları görüşü hakim olmuştur.

1960'lı yılların sonlarında ise ürünlerde, beğenilerde, standartlardaki değişmeler ve tüketicinin hızla oluşan yeni talepleri, üretimde esnekliğin önemini artırmış ve bu özelliğe haiz küçük ve orta ölçekli işletmeler lehine bir gelişmenin başladığı izlenmiştir. İlk olarak, büyük firmaların dünya ekonomisinde her zaman yenilikler yaratmada en başarılı firmalar olmadığı anlaşılmaya başlanmış, büyük firmalar yeni pazarlar ve ürünler oluşturmak yerine, mevcut firmaların ellerine geçirerek büyüme yoluna gitmişler, yüksek maliyetlerden dolayı yeni teknolojileri sanayiye uyarlamak konusunda isteksiz davranmaya başlamışlar ve böylece "Ölçek Ekonomileri" önemini kaybetmeye başlamıştır.

1973 petrol bunalımını takiben dünyada bir ekonomik kriz yaşanmış, hammadde maliyetindeki yükselme ve talepteki gerilemeye karşılık büyük firmalar ucuz hammadde ve enerji kaynaklarının kesilmesi ile zorlanmaya başlarken küçük ve orta boy firmaların esnek yapıları ile krizi daha kolay atlattıkları görülmüştür. Bu kriz, özellikle ABD ve AT kökenli, büyük firmaların gerek iç gerekse dış piyasada zor duruma düşmelerine yol açmıştır.

Sanayileşme sürecine daha geç girmiş olan Japonya'da ise, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan hızlı kalkınma döneminde küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri Japon ekonomisinin itici gücü olmuştur. 1960'lı yılların ortalarında başlatılan modernizasyon hareketi ve küçük işletmeler tarafından üretilen ürünlerin çeşitlendirilmesi

çalışmaları, bunların gelişmelerine çok büyük bir katkıda bulunmuştur. 1973'lere gelindiğinde büyük sanayinin yan sanayi olarak yerini belirlemiş olan küçük ve orta ölçekli işletmeler gerek hükümetin aldığı tedbirler ve gerekse esnek yapıları gereği ekonomik dengenin korunmasında büyük rol oynamıştır.

1980 yılının başından itibaren ölçek ekonomilerin görüşüne alternatif olarak "Küçük Güzeldir" görüşü daha çok kabul görmeye başlanmıştır.

Bugün, uluslararası platformda varolabilmenin en önemli şartı, çok büyük hızla değişen ve gelişen bilim ve teknolojiyi süratle üretim birimlerine yansıtmak, üretim mallarının uygun kalite ve maliyette piyasaya herkesden önce arz etmektir.

Entegre tesisler olarak kurulan büyük sanayi işletmelerinin, çağımızın bu hızlı temposuna ayak uydurması sınırlı, hatta bazen imkansız olmaktadır. Bu yüzden çağımızda artık büyüklük önemini kaybetmiş, bunun yerine hızlı olanın yavaş olanı yok ettiği ve teknolojinin küçük firmalar lehine büyük gelişmeler sağlandığı bir sistem ortaya çıkmıştır.

21. yüzyıla adım atarken, büyük sanayi işletmelerinin artık ana girdi veya ara malı sağlayan üretim birimleri ile diğer hizmet ünitelerinin gerektirdiği ihtiyaçlarını küçük işletmelerden temini yoluna gitmeleri kaçınılmaz görünmektedir.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkelerde, ekonomideki önemi incelenmiş ve yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen verilere göre teknoloji ve sanayide hızla ilerleyen ve dünya pazarında etkin rol oynayan ülkelerdeki durum şöyle özetlenebilir.

Küçük işletmelerin toplam işletmelere oranının %95'in üzerinde, istihdam payının ise %50'yi geçen nispette olduğu görülmektedir. İstihdam oranı Japonya'da %80'in üzerindedir. Yatırım payları gelişmiş ülkelerde %40'ı aşmaktadır.

Küçük işletmelere verilen kredi payı ise Japonya, Güney Kore gibi ülkelerde %50 civarında olmaktadır. Dünya ekonomisinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin lehine söz konusu olan bu gelişmeler, yeniden yapılan sürecini yaşayan Doğu Avrupa ülkeleri için de sözkonusu olmaktadır.

Alman sanayi, ticaret ve hizmet sektörüne bakıldığında Alman ekonomisinin temelini küçük ve orta boy işletmelerin oluşturduğu görülür. Almanya'da bulunan 2.5 milyon küçük ve orta ölçekli işletme, istihdamın %64'ünü karşılamakta, Gayri Safi Milli Hasıla'nın %50'sini üretmektedir. KOS'lar Alman ekonomisinde istikrar unsuru olarak görülmektedir.

Fransız ekonomisinde de işletmelerin %99.9'u KOS niteliğinde olup en önemli kesim özelliği taşımaktadırlar. Ekonomide yarattıkları katma değer %54, toplam yatırımlar içindeki payları da %45'dir. Bu işletmeler özellikle gıda sanayi, kara ulaşımı, ticaret ve turizmde yoğunlaşmaktadır.

İtalya'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin rolü 70'li yılların başında bu sektörde reform çabaları başladığında keşfedilmiş olup özellikle savaş sonrası dönemde ülkenin yeniden inşasında önemi artmıştır. İtalya'da küçük ve orta ölçekli işletmelere önem verilmesinin ana sebebi yerel yada lokal ihtisaslaşmayı sağlayarak bölgesel gelişmişlik farklarını gidermesidir. İtalya'da imalat sektöründeki KOS'ların toplam işletmelere oranı %90, istihdamdaki payı ise %55.86'dır.

İspanya'da da küçük sanayi işletmeleri çok önemlidir. Çünkü en geniş ve en aktif işveren kesimini bu tür işletmeler temsil ederler. Özellikle 1975'lerden sonra para piyasalarının liberalleşmesi için devletin kurduğu özel kuruluşlar bu işletmelerin durumunun iyiye gidişini sağlamıştır. İspanya'da 1-50 kişi istihdam eden işletmeler işgücünün %60'ını temsil ederler. Bu ülkede küçük işletmelerin yarattıkları katma değer %60, orta ölçekli işletmelerin yarattıkları katma değer ise %35'dir⁸.

2.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Özellikleri

Yalnız küçük çaplı işletmelerde göze çarpan ve bu yönleriyle büyük işletmelere kıyasla daha üstün sayılan küçük işletmelerde bu farklılıkları çeşitli gruplara ayırarak incelememiz mümkündür. Öncelikle özellikleri üç temel gruba ayırdığımızda:

2.2.1. Teşebbüs: Kendi kendini istihdam, kabul edilir başka seçenekler olmaması yüzünden bir dereceye kadar girişim, risk alma

⁸ KOSGEB, 1992 Yılı Çalışma Programı, Ankara, 1992, s.21-23.

veya öncülük etme şeklinde düşünülebilir. Örneğin güç ekonomik koşullarda büyük bir firma ücretleri çok düşürebilir. Böyle bir durumda iki çalışan farklı davranabilir; girişimciliği bulunmayan birisi ücret indirimini kabul edebilir, diğeri ise istifa eder ve ücretli çalışmayı tercih ettiği halde kendi işini kurar ve daha sonraları ücretler eski aldığı ücretler düzeyine geldiği zaman tekrar ücretli çalışmaya başlayabilir. Burada girişim teriminden küçük işletmelerde bir kişinin kendi fikir ve yeteneklerini etkili bir biçimde uygulamaya koyması kastedilmektedir.

2.2.2. Bağımsızlık: Kabul edilen tanımlarla bağımsız veya dış kontrolün olmaması tüm küçük işletmelerle ilgili bir özelliktir. Bağımsızlık aşırıya giderse, küçük işletme için sorun yaratabilir. Bazı hallerde bağımsızlık kavramının yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Çünkü birçok kuruluş, kuruluşa destek veren aile üyeleri veya yakın akrabaların ve bazı hallerde dış kredi kurumları veya isim ve rüchan hakkı veren firmalarca denetlenebilir.

2.2.3. Kişisel Temas: Bağımsız girişimci genel olarak tüm personelinin tanır ve birçok müşterisini ilk ismiyle bilebilir⁹.

Bu üç temel özelliğin dışında, küçük işletmeye üstünlük sağlayan, bazı yan özelliklerde vardır. Bunları sıralarsak;

1-) Talepte meydana gelen değişiklikler, farklı modellere duyulan sınırlı talep ve üretim tekniklerindeki hızlı gelişmeler nedeniyle esnek olabilme küçük işletmelere bir üstünlük sağlar. Küçük işletmelerin başında bulunan kimse, pazarın talep durumuna göre plan

⁹ OktayALPUGAN, *Küçük İşletmeler*, Trabzon, 1988, s.9.

ve programı kısa sürede ve az masrafla değiştirebilir.

11-) Daha önce bilinmeyen bir mamül veya hizmetin piyasa yönünden uygun olup olmadığını anlamak ve böyle bir işi yapmak için sahip olunan yetenekleri ölçmede küçük işletmeler dinamik bir rol oynar.

111-) Bazı durumlarda, el işçiliği veya bir işle bizzat meşgul olma gereklidir. Buna örnek olarak güzellik salonlarını, kuaförleri, radyo ve buzdolabı tamirciliğini gösterebiliriz. Küçük işletmeler bu tür işlerde üstün durumdadırlar.

1v-) Küçük işletmeler kitle halinde imalatta şart olan planlama ve koordinasyon gibi zaman alıcı unsurlardan uzaktırlar. Az masrafla üretim metodlarında değişiklik yapabilirler.

v-) Hammaddelerin veya mamülün çabuk bozulur cinsden olduğu durumlarda süt mamülleri, bazı yiyecek maddeleri gibi bölgesel küçük işletmeler önem kazanır.

v1-) Pazarın sınırlı olduğu durumlarda küçük işletmeler başarılı olur. Örneğin bakkal, manav vs.

v11-) Yüksek gelirli, zevkine düşkün kimselerin özel hizmet ve mallara karşı duydukları talep artmaktadır. Bir çok malın kitle halinde imal edildiği bir dünyada farklı bir mamüle sahip olma, kendine uygun bir malın sipariş verebilme ancak küçük işletmeler sayesinde mümkündür.

v111-) Alıcılarla ve çalışanlarla bizzat meşgul olma küçük işletmelerin başta gelen üstünlüklerindedir¹⁰.

Başka bir açıdan değerlendirdiğimizde küçük ve orta boy

¹⁰ ÖZ-ALP, s.62-63.

verilebilir¹³.

Bazı ülkelerde yapılan araştırmalara göre ise, küçük işletmelerin başarısızlık oranlarının büyük işletmelere göre daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Aynı araştırma sonuçlarına göre, başarısızlıkta en önemli neden finansal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Yapılan bir araştırma ise girişimci ve kredi verenin görüşü açısından başarısızlık nedenlerini şu şekilde özetlenmektedir¹⁴:

Tablo:1

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Başarısızlık Nedenleri

<u>Başarısızlık Nedenleri</u>	<u>Girişimci Gözüyle%</u>	<u>Kredi Veren Gözüyle%</u>
İş Bunalımları	68	29
Yetersiz Yönetim	28	59
Yetersiz Sermaye	48	33
şüpheli Alacaklar	30	18
Rekabet	40	09

¹³ Zeyyat SABUNCU-Tuncer TOKOL, *İşletme I-II*, Bursa, 1987, s.30.

¹⁴ Ali CEYLAN, "Küçük İşletmelerin Finansman Sorunları ve Çözüm Yolları", *İstihdam Yaratıcı Girişimler Teknolojik Yenilikler ve Bölgesel Gelişme Uluslararası Semineri*, Ankara, Temmuz 1986, s.64.

Bir başka analize göre;

<u>Başarısızlık Nedenleri</u>	<u>Başarısızlık %</u>
İhmal	2.0
Hile	1.0
İş Kolunda Ayrıntılı Tecrübe Eksikliği	16.0
Genel Yönetim Tecrübesinin Yetersizliği	14.0
Yönetim Fonksyonlarında Farklı Tecrübe	22.0
Beceriksizlik	41.0
Doğal Afetler	1.0
Bilinmeyen Nedenler	3.0
<hr/>	
Toplam	100.0

Başarısızlık nedenleri tablolardan anlaşıldığı gibi çok çeşitli şekillerde gözlenmektedir. İlk analizde girişimcinin ve kredi verenin görüşlerine yer verilmiş, bunlardan girişimciye göre başarısızlığın altındaki en büyük etken karşılaşılan ekonomik güçlüklerin beraberinde getirdiği iş bunalımları olarak görülmüştür. girişimci açısından bu etkenin yanı sıra yetersiz sermaye ikinci bir etken olarak saptanmış, üçüncü bir etken olarak rekabet sistemi gösterilmiştir. Aynı nedenler kredi verenin değerlendirilmesine sunulduğunda değişik bir sıralandırma göze çarpmaktadır. Kredi veren en büyük etken olarak girişimcinin yönetim tecrübesizliğini öne sürmektedir. Bunu yetersiz sermaye ve iş bunalımlarının izlediği görülmektedir. Sonuçta bu analizin gösterdiği girişimci ve kredi verenin olaylara kendi açılarından bakmakta olduğudur. Girişimci hedefelerine ulaşamamaktan piyasayı sorumlu tutmakta, kredi veren ise girişimcinin hatalı davrandığını öne sürmektedir.

İkinci analizin gösterdiği ise, beceri noksanlığının en büyük etken olduğunu bir kere daha vurgulamaktadır. Bunun üzerinde durmakta fayda vardır. Girişimci işletmesini kurmaya karar verirken olaylara dar bir çerçeveden bakmakta, ya çevresinden gördükleri yada geleneksel yöntemlerin doğrultusunda piyasaya girmektedir. Bu noktada bilgi yetersizliği kendisini bariz bir şekilde göstermektedir. Bir çözüm önerisi olarak kurulması gündemde olan “Girişimcilik Enstitüleri”nin bu soruna önemli katkılar sağlayacağı gözden uzak tutulmamalıdır. Yine analizin devamında karşımıza tecrübe eksiklikleri çıkmakta tüm benzer nedenler birleştirildiği zaman %93 gibi bir toplamla karşılaşılmaktadır. Israrla altı çizilen eğitim önerisinin bu yüksek oran karşısında gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

3-KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN EKONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Ekonomideki Yeri ve Önemi

1970’li yıllarda, dünya genelinde ekonomik ve sosyal yapıda önemli dalgalanmalar olmuştur. Bu dalgalanmalara rağmen, küçük ve orta ölçekli işletmelerin oluşan yeni ortama daha rahat uyum sağladıkları görülmüştür.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ülke ekonomilerindeki büyüme, istihdam ve sanayileşme yönünden oynadığı önemli oranlı, bütün dünya ülkelerince kabul edilmektedir.

Özellikle son 10 yılda bütün dünyada tüm alanda görülen değişiklikler küçük ve orta ölçekli işletmeleride etkilemiştir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde görülen bu değişiklikler şöyle özetlenebilir.

Mekanik teknolojilerin yerini elektronik teknolojiler aldığından büyük ölçekli makinalar devre dışı kalmıştır. İletişim ve bilgi işlemede kaydedilen değişiklikler, pazarlama, finansman, yönetim ve muhasebe konularına yeni boyutlar getirmiştir. Ekonomilerin dışa açılması, talep çeşitlerini artırmış, küçük ve orta ölçekli işletmelerin girebilecekleri talep boşlukları ortaya çıkmıştır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler uluslararası pazara girme konusunda şimdiye kadar çok yeterli olamamışlardır. En gelişmiş teknolojilere yada geleneksel teknolojilere de sahip olsalar yabancı firmaların siparişlerinin tamamını karşılamada güçlük çekmektedirler. Daha çok, fason imalat ve ara mal üretiminde bulunmaktadır¹⁵.

Kaynakların verimli yerlerde kullanımı ve istihdam açısından önemli etkilere sebep olduğunu belirtmekte yarar vardır. Her türlü kaynağın yatırıma dönüştürülememesi sonucu, kalkınmanın ana hedefine ulaşmak mümkün değildir. Ülkede demokratik dönemi tehdit eden vasatın mevcut olması halinde, tasarrufların ölü yatırım karakterinde olan gayri menkule, araziye, altına ve bunun gibi şeylere yatırılmasına sebep olacaktır. Bu durum fiyatlar genel dengesinin yükselmesi sonucunu doğuracaktır.

¹⁵ İlhan KESİCİ, "KOS'ların Batı ülkelerindeki Yeri Önemi ve Bu İşletmelerin Uluslararası Pazarlardaki Rekabet Şansı", Ankara Sanayi Odası Dergisi, Ankara, 1992, S.115, s.6-7.

Bu bakımdan ekonomik büyüme, küçük ve orta ölçekli sanayinin fonksiyonlarını azaltmakta ve onun bünyevi değişme göstermesini zorunlu kılmaktadır. Bugün bazı kollarda büyük sanayi karşısında yaşama şansı sürdürülebiliyorsa, sipariş yerine, hazır mal imalatına geçiş olmasındandır. Yine bazı küçük sanayi, büyük sanayinin hem müşterisi hem de müteahhidi şeklinde çalışma gösterdiği için varlığını korumaktadır. Diğer yandan mevcut şartlara bağlı olarak, modern hayatın ihtiyaçlarının değişmesi, bazı küçük sanayi kollarının gerekliliğini ortadan kaldırmaktadır.

Ekonomik gelişme sonunda küçük sanayinin, sadece küçük sanayi ile müşteri ve müteahhit fonksiyonu görevi, varlığını sürdürebilecektir. Hazır mal imalatı yapanlardan bir kısmı da varlıklarını daha bir süre devam ettirme şansına sahiptir.

Büyük ölçekteki işletmelerin çoğalması, teknolojik gelişmelerin hızlanması ve hatta sermaye birikiminin artış göstererek çok üyeli şirketleşmelerin doğması vb. gibi sebeplerden dolayı küçük sanayinin ekonomik büyüme içindeki katkı oranı, gittikçe düşme eğilimi gösterecektir. Ancak bu gelişmelere rağmen, küçük sanayinin yapı olarak değişiklik göstermesi sayesinde, ekonomik anlamda yaşaması ve etkili bir rol oynaması da mümkündür. Esasen sağlıklı, dengeli, milli ve manevi değerleri ile güçlü ve çözülmez bir toplumun meydana gelmesinin ve hayatiyetlerini devam ettirmesinin temel şartı, orta sınıfı temsil eden küçük sanayi ve mensuplarının varlığına bağlıdır.

Özellikle köylük alanlarda küçük sanayinin mahalli üretim imkanlarıyla önemli ölçüde bölgesel talebi karşılayabilecek, yapı ve

seviyede olmadığını belirtmekte fayda vardır.

Toplumun mevcut ihtiyaçları ile gelişmeye paralel olarak ortaya çıkan yeni ihtiyaçlardan büyük çapta üretime uygun ve karlı olmayanların küçük sanayi tarafından karşılanması, yeni iş imkanları yaratmaktadır. Bu ise, özellikle konu değiştirme elastikiyeti olan işletmeler açısından oldukça büyük önem taşımakta olup, tali müteahhitlik anlaşmaları gerçekleştirilmektedir.

Bu görüşlerin ışığı altında, dinamik karakterli olan ekonomik kalkınmanın, küçük sanayi sayesinde olmasını beklemek aşırı iyimserlik olur. Ancak küçük sanayinin ağırlıkta tarıma dayalı mahalli nitelikte olması ve tarım sektöründeki istihdam fazlalıklarını emmesi ve büyük sanayiye vasıflı işgücünü hazırlaması ve mesleki eğitimini sağlamış olması ve ayrıca, büyük sanayi için karlı olmayan mal ve hizmetleri üretmesi gibi büyük faydalarda sağlaması mümkündür.

Küçük ve orta ölçekli sanayinin bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişmesine katkısı olabilmesi için büyük sanayinin hem müşterisi ve hem de müteahhidi karakterini taşıması gerekir. Çünkü bu halde küçük sanayi üniteleri, büyük sanayi ünitelerince karlı bir şekilde üretilmeyen belirli malların üretiminde önemli rol oynamaktadırlar¹⁷.

Sonuç olarak, sanayileşmenin hızlanması, üretimde sermaye yoğun teknolojilerin hakim olması karşısında, çeşitli tedbirlerle desteklenmesi ve güçlendirilmesi gereken, tali müteahhitlik hizmetlerini yapan küçük ve orta ölçekli sanayi kesimi olmalıdır. Bu

¹⁷ Ankara Ticaret Odası, **Sanayileşme Hareketinde Küçük Sanayinin Yeri ve Önemi**, Ankara Ticaret Odası Yayınları Yayın No.2, Ankara 1994, s.67.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER

1. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN GELİŞİMİ VE TANIMLANMASI

Ekonomik sürecin hangi döneminde olursa olsun, Türkiye'de küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri ekonomik, politik ve sosyal önemlerini her zaman muhafaza etmişler, gerek politika ve stratejilerin belirlenmesinde dikkate değer bir kesimi teşkil etmişlerdir. Bugüne kadar Türkiye'de hemen her dönemde hükümetlerin ekonomik politikaları paralelinde, doğrudan yada dolaylı olarak küçük sanayi işletmelerini koruyan, gelişmelerini hedefleyen uygulamalara gidilmiştir.

1.1 Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyet devrimine gelinceye kadar Türkler arasında büyük iş adamlarının çıkmayışı, çok karlı bir iş olan ihracat ve ithalata el atmayışlarından. Ticaret yapabilecek durumda olanlar, sağladığı prestij yüzünden devlet memurluğunu ve askerliği tercih ediyorlardı.

Onlar için ticaret itibar azaltıcı bir meşgale idi. Ticaret hayatındaki bu boşluk günümüze değin etkisini sürdürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin kudretli dönemlerinde çoğu devlete ait olmak üzere büyük sanayi kuruluşlarına rastlanmaktadır. Devlet örgütünün ihtiyaçlarını karşılayan yüzlerce işçinin çalıştığı tersane, baruthane, humbarahane, dökümhane ve marangozhaneler bunlar arasında sayılabilir. Özel sektörde de önemli sayıda işçi kullanan dokuma, deri işçileri, çinicilik, demircilik, marangozluk ve çeşitli silah yapan büyük imalathaneler vardı. Bütün bunlar 16-18. yüzyıllarda sanayi dalında batı ülkelerinden geri olmadığımızı ve hatta bazı sanayi kollarında daha ileri olduğumuzu gösterir. Bu dönemin dikkate çeken bir yönüde yurdumuzda yüzyıllarca önce belirli ölçülere ve kurallara uygun olarak mal üretiminde bulunulmuş olmasıdır.¹⁸ O zamanın sanayicileri ve esnafları kurdukları lonca örgütleriyle üretimi kontrol etmişlerdir. 16. yüzyılda II. Sultan Beyazıt döneminde bazı ürün ve mamüllerin standartlaştıkları bilinmektedir. Esnaf örgütü tarafından yapılan standartlaştırma ve kalite kontrolü halkın aldatılmasını önlediği gibi kötü kalite mal çıkaranlarda bu loncalar tarafından cezalandırılacak ticarete belirli ahlak kurallarının uygulanmasına çalışılmıştır¹⁸.

İstanbul'un fethinden 18.yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı Devleti için çok parlak bir dönem olmuş, sanat ve ticaret hayatının çok üstün bir düzeye ulaştığı bu dönemde, esnaf ve sanatkar altın çağını yaşamıştır. Ahilik gelenekleri ve daha sonra kurulan güçlü lonca

¹⁸ ÖZ-ALP, s.11-12.

teşkilatları bu sınıfın gelişmesinde çok etkili olmuştur. Bu dönemde el sanatları ve küçük sanayideki gelişmeler öylesine belirgin bir hale gelmiş ve önem artmıştır ki; birçok şehir sadece kendi bünyesinde üretilen ürün ile ün kazanır hale gelmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun bu parlak dönemi, loncaların bozulmaya başlaması, Avrupa'daki gelişme ve teknolojik ilerlemenin ticari merkezleri yavaş yavaş batıya çekmesi ile kapanmaya başlamış, dış ticaret iyice düzensizleşmiş, kapitülasyonlar, verilen tavizler Batı'nın gücünü Osmanlı Devleti'ne yavaş fakat sağlam bir biçimde yerleştirmeye başlamıştır. Hızlı bir mali krizin yaşandığı bu dönemde yabancı firmalara her türlü kolaylık sağlanmışken Osmanlı esnaf ve sanatkarı birçok vergi yüküne maruz kalmıştır. Büyük savaşlar, bazı Islahat ve Batı uygarlığını benimseme çabaları içinde 18. yüzyıla giren Osmanlı Devleti için genel çöküş böylece başlamıştır.

Cumhuriyet Türkiye'sine gelindiğinde yaşanan savaşlar nedeniyle sınai ve ticari faaliyetler hemen hemen durmuştu. Cumhuriyetin ilanı ile Atatürk'ün önderliğinde, sanayileşmenin önemine dikkatler çekilmiş, "İleri ve Gelişmiş Uygar Türk Toplumunu" temel hedef olarak belirlenmiş, esnaf ve sanatkar ise bu toplumun temel unsurlarından biri olarak görülmüştür.

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi ile, ilk olarak politika ve stratejileri belirlenen ekonomimizin, sonraki dönemlerde belli başlı sistemleri tesis edilmeye başlanmıştır. İzmir İktisat Kongresinin temel amaçlarından biri özel sektörün, iktisadi hayatta önemli bir yer alması, devletin ise teşvik ve himaye edici, düzenleyici bir fonksiyona

kavuşturulması idi. Türkiye'nin içine girdiği bu uzun sürecin belli başlı dönüm noktaları aşağıdaki gibi özetlenebilir¹⁹;

- Özel teşebbüsü teşvik amaçlı tedbirlerin getirildiği 1927 yılında çıkartılan ve 1942 yılına kadar yürürlükte kalması öngörülen “Teşviki Sanayi Kanunu”,

- Sanayileşme gayretlerinin arttığı, bir çok sınai tesisin devlet eliyle kurulduğu ve kalkınmada devletin faal bir rol aldığı, ekonomik ve sosyal yaşantıda olumlu gelişmelerin görüldüğü 1933-1938 dönemi başka bir deyişle Planlı Devletçilik Yılları,

- 1939-49 İkinci Dünya Savaşı yılları dönemi yani ekonomik kalkınma gayretlerimizin büyük ölçüde engellendiği yıllar,

- Türk siyasi hayatını önemli bir dönüm noktasını teşkil eden ve çok partili dönemin başladığı 1950 yılı, ekonominin dinamik bir hüviyete büründüğü, özellikle karayolları şebekesinin hızla genişlediği, altyapı yatırımlarının çok süratlenmesi ve kredi politikasında genişleyici bir yol izlenmesi sonucu enflasyonun arttığı 1950-60 dönemi,

- Türk ekonomi hayatına plan ve planlama unsurunun girdiği 1960'dan sonraki planlı dönem,

- 24 Ocak 1980'de uygulanmaya konulan ve sanayileşme politikasında önemli değişiklikler getiren ve ekonomiyi büyük ölçüde pazar ekonomisine yönelten Ekonomik İstikrar Tedbirleri,

- Aynı politikaların devamında, tahditlerin aşağıya indirilerek, rekabet şartlarının hakim kılındığı serbest pazar ekonomisinin benimsendiği 1984 yılı ve sonrası.

Kısa bir tarihsel gelişimi verilen küçük ve orta ölçekli sanayi

¹⁹ KOSGEB, 1992 Yılı Çalışma..., s 29-30.

işletmeleri hangi dönem olursa olsun Türkiye'deki sosyal, politik ve ekonomik önemlerini her zaman korumuşlardır. Karar alıcılar her dönemde değişse bile kararlar sürekli küçük ve orta ölçekli sanayinin gelişimi yönünde olmuştur.

1.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Kapsamı ve Tanımı

1.2.1. Hukuki Altyapı: Küçük ve orta ölçekli işletmeler konusunu incelerken Türkiye'de bu konuda oluşturulan hukuki düzenlemelere ilgi göstermeliyiz. Sanayinin kalkınmadaki öneminin kavranması 1923'de toplanan I. İktisat Kongresi ile başlamış ve günümüzde gerek sanayici tanımları, gerek faaliyetleri, gerekse bunların örgütlenmesi açısından çeşitli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

- 655 Sayılı Ticaret-Sanayi Odaları Kanunu (1924)

Bu kanun “bilumum esnaf ve dükkanı bulunmayan küçük tacirler”i ticaret siciline kayıtlı yükümlü kılmış ve bilumum esnaf cemiyetlerini Ticaret Bakanlığı'na bağlamıştır.

- Teşvik-i Sanayi Kanunu (1927-1942)

Cumhuriyet döneminde işletmeler ile ilgili bir ayrıma ilk kez 1927 yılında yürürlüğe giren ve I. İktisat Kongresinde alınan kararların uygulanabilirliğini sağlamak amacını taşıyan, Teşvik-i Sanayi Kanununda rastlanmaktadır. “En az on beygirlik muharrik güç ile en az beş işçi çalıştıran işletmeler birinci sınıf işletmelerdir”.

- 2284 Sayılı Halk Bankası Kuruluş Kanunu (1933)

Bu kanun ile sosyo-ekonomik hayatta önemli bir yeri olan, ekonomide denge unsuru sağlayan ve istihdam yaratma özelliği olan esnaf, sanatkar ve küçük sanayi işletmelerinin kaynak ihtiyaçlarını sağlamak üzere Türkiye Halk Bankasının kurulması kararlaştırılmış ve bu banka, 1938 yılında faaliyetine başlamıştır.

- 3008 Sayılı İş Kanunu (1936)

Burada ayırım bu kanuna tabi olup olmama açısından yapılmıştır. “ İş yerlerinde on işçiden az işçi çalıştıran kişiler, küçük sanayici olarak kabul edilirler.

- 4355 Sayılı Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf Odaları ve Ticaret Borsaları Kanunu

Bu kanunda esnaf odalarının kuruluş amacının meslek hizmetleri görmek olduğu belirtilmi, odaların kamuya ait bazı yetkilere sahip olmaları öngörülmüş, odaların kuruluş şekli ve organları düzenlenmiştir. Bu kanun yedi yıllık bir uygulama süresinden sonra bazı sakıncaları nedeniyle yürürlükten kaldırılmıştır.

- 5590 Sayılı T.O.B.B. Kuruluş Kanunu (1950)

Bu kanunla T.T.K hükümlerine tabi olanların mesleki teşkilatlanmaları sağlanmıştır. “Muharrik (çevirici) güç ile birlikte en az beş işçi ve muharrik güç olmaksızın en az on işçi çalıştıran sanayiciler, sanayi odaları kurabileceklerdir”. Burada zımnen on işçiden veya muharrik güç kullanılıyorsa beş işçiden az personel çalıştıran sanayicilerin küçük sanayici oldukları şeklinde bir tanımlama getirilmiştir.

- 507 Sayılı Türk Esnaf ve Sanatkarları Kanunu (1954)

Bu kanun T.T.K.'ndaki tanımlamanın dışında kalan sanayicilerin mesleki teşkilatlanmalarını sağlamıştır.

Görüldüğü gibi 1923 yılındaki I. İktisat Kongresinden günümüze kadar küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin gelişmesine ilişkin temel bir kanun veya düzenleme bulunmamakta, ancak bazı kurum ve kuruluşlarının yasal ve idari metinlerinde küçük ve orta boy sanayiye ilgilendirdiği yoruma bağlı olarak çıkarılabilen bazı hükümlere rastlanmaktadır²⁰.

1.2.2. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Tanımı

Çeşitli kuruluşlar tarafından tanımlamalar yapılmış ancak tüm kuruluşların mutabık olduğu bir tanıma rastlanılamamıştır. Ülkede küçük sanayi tanımlamasıyla uğraşan yasa ve kuruluşlar şöyle sıralanabilir:

- Türk Ticaret Kanunu
- Gelir Vergisi Kanunu
- Esnaf ve Küçük Sanatkarlar Kanunu
- Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği Kanunu
- Sanayi Sicil Kanunu
- Türkiye Halk Bankası
- Devlet İstatistik Enstitüsü
- Sınai Yatırım ve Kredi Bankası

²⁰ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.33.

- Küçük Sanayi Siteleri Kredileri

6948 Sayılı sanayi sicil kanununun 1.maddesi ile “Sanayi İşletmeleri ve sanayi işlerine” tanım getirmiştir. İkinci fıkra “El ve ev sanatları ile küçük tamirhaneler bu kanuna tabi değildir. Ancak bunlardan teşkilat imal ve istihsal nevi ve miktarı bakımından bu kanuna tabi olacakları iktisat ve ticaret vekaleti tayin ve ilan edebilir” hükmünden hareketle 1980 yılı icra planınının 212 sayılı tedbir hükmü gereğince D.P.T. ve T. Halk Bankasında görüşü alınarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca küçük sanayiciye bir tanım getirilmiştir. Bu tanımla “en çok 25 kişi çalıştıran bilanço değeri 20 milyon Liraya kadar makina parkına sahip olup üretim yöntemi kısmen teknik, kısmen deneye dayanan işletmeler” küçük sanayi işletmeleri olarak belirlenmiştir²¹.

Ayrıca T. Halk Bankasının Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca teklifi üzerine, 1986 yılından itibaren geçerli olmak kaydıyla bu tanım revize edilmiştir. Bu tanıma göre “en çok 50 kişi çalıştıran, bilanço değeri 120 milyon TL’na kadar makina kadar sahip olan işletmeler” küçük sanayi işletmeleri olarak kabul edilmiştir²². Daha derli toplu bir tanım olarak “yıl içinde ortalama toplam 10-49 personel istihdam eden işletmelere küçük sanayi, 50-99 personel istihdam eden işletmelere orta ölçekli sanayi” denmektedir²³.

²¹ D.P.T., *Esnaf Sanatkar ve Küçük Sanayi V. Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ö.İ.K Raporu, Ankara, 1983, s.3-4.

²² D.P.T., *Küçük Sanayi Yönlendirme Özet Raporu*, Ankara, 1989, s.37.

²³ D.P.T., *VI. Beş Yıllık...*, s.79.

2. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN MEVCUT DURUMU

2.1. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayinin Ekonomideki Yeri

Ülkemizde ekonomik sürecin hangi döneminde olursa olsun, küçük ve orta ölçekli işletmeler ekonomik, politik ve sosyal önemlerini her zaman korumuşlar, genel politika ve stratejilerin belirlenmesinde dikkate değer bir kesimi teşkil etmişlerdir.

Bugüne kadar Türkiye'de hemen her dönemde hükümetlerin ekonomik politikaları paralelinde, doğrudan yada dolaylı olarak küçük işletmeleri koruyan, gelişmelerini hedefleyen uygulamalara gidilmiştir.

1985 yılı rakamlarıyla toplam imalat sanayi işletmelerinin %98.66'sını oluşturan küçük sanayi işletmeleri incelendiğinde; bugün bunların büyük bir bölümünün 1-9 kişinin istihdam edildiği çok küçük işyerlerinden teşekkül ettiği görülmekte, bu işletmelerde iş sahiplerinin ve iş sahibinin akraba yakınlığındaki kişilerin üretimde yer aldığına sıklıkla şahit olunmaktadır. Ülkemizde küçük sanayi işletmelerinin daha az sermayeli fakat emek veren ve küçüldükçe riski azalan yapıda oldukları da bilinen bir gerçektir.

Türkiye imalat sanayi genelinde yer alan küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin sorunları incelendiğinde bunların öncelikle; sosyal, ekonomik, siyasal ve yasal koşullar ile rekabet unsuru, teknolojik gelişim, bölgesel farklılıklar gibi faktörlere bağlı olarak

kendi kontrolleri dışında oluşan şartlardan fazlasıyla etkilendiklerini görmek mümkündür.

Bundan başka, ülkemizde söz konusu kesimin en çok zorlandığı konuların başında pazarlama, planlama, eğitim, teknoloji, bilgi, finansman konularının geldiği görülmektedir. Gerçektende özellikle çok küçük sanayi işletmeleri, oturmuş bir yönetim mekanizmalarında bulunmadığından, bu konuda çok güçlük çekmektedirler.

İşletmelerimizin ilk aşamadaki sorunları çözülerek onlara uluslararası piyasada kabul gören mal ve hizmetleri üretebilme ve satabilme, pazar paylarını ve karlarını artırabilme ve hükümetten doğrudan destek almadan en azından mevcut durumlarını idame ettirebilme ve geliştirme imkanlarının yaratılması Türkiye açısından önde gelen hedeflerden birini teşkil etmektedir.

Türkiye'nin 1963 yılında imzaladığı Ankara Antlaşması uyarınca, Avrupa Birliği'ne karşı taahüt altına girdiği, gümrük vergilerinin sıfırlaması, gümrük tarifelerinin de uyumlu hale getirmesini öngören "Gümrük Birliği"ne kısa bir süre kalmıştır.

Ekonomik ve finansal politikaların uyumlu hale getirilmesi, aynı zamanda üye ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmeler için önemli gelişme şartlarının da uyumlu hale getirilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum Avrupa entegrasyon sürecinde önemli bir adımdır²⁴.

Türkiye açısından genel bir değerlendirme yapmak üzere,

²⁴ KOSGEB, 1994 Yılı Çalışma Programı, Ankara, 1993, s.31-32.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1985 yılı genel sanayi ve işyerleri sayımı sonuçlarına göre; işyeri sayısı, çalışanlar sayısı ve katma değer olmak üzere üç önemli gösterge yardımıyla, ülkemiz imalat sanayinin genel perspektifine göz atıldığında, Türkiye İmalat Sanayi Kapsamında;

* 194.000'in üzerinde işletmenin faaliyet gösterdiği,

* Bu işletmelerde yaklaşık olarak 1.400.000'den fazla kişinin istihdam edildiği,

* Toplam imalat sanayi katma değerinin ise 1985 yılı rakamlarıyla 6.5 trilyon TL. civarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu veri 1992 yılı fiyatlarıyla yaklaşık 191 trilyon TL.'ye karşılık gelmektedir.

İmalat sanayimizin bu toplam değerleri içinde küçük ve orta ölçekli işletmelerin payı incelendiğinde ortaya çıkan görüntü ise;

* Toplam imalat sanayi işletmeleri içinde %99.6'sının,

* Toplam imalat sanayi istihdamının %57.3'ünün,

* Toplam imalat sanayi katma değerinin ise %31.7'sinin küçük ve orta ölçekli işletmelerce gerçekleştirildiği şeklindedir.

Tablo:2
İmalat Sanayinde Ölçeksel Bazda Katma Değerin Dağılımı

ÖLÇEK	İŞLETME		ÇALIŞANLAR		K. DEĞER	
	Sayısı	Payı%	Sayısı	Payı%	MilyarTL	Payı%
Küçük Sanayi(1-49)	191.609	98,7	641.704	45,5	1.297,7	19,8
Orta Sanayi*(50-199)	1.750	0,9	165.759	11,8	778,6	11,9
K.O.B.İ.	193.359	99,6	807.463	57,3	2.076,3	31,7
Büyük Sanayi(200+)	861	0,4	601.339	42,7	4.477,7	68,3
Genel İmalat Sanayi	194.220	100,0	1.408.802	100,0	6.554,0	100,0

Kaynak : D.İ.E., Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı, 1985.

* D.İ.E., Sınıflandırmalarında Orta Ölçek 50-199 olarak verilmiştir.

Yaklaşık olarak genel imalat sanayimizin %99'unu yani tabanını oluşturan küçük ölçekli imalat sanayi işletmeleri gerçeği söz konusudur. İmalat sanayi için çok geniş bir taban teşkil eden bu kesimin aynı zamanda %45,5 oranında çok önemli bir istihdam yarattığı görülmektedir. Genel imalat sanayi içinde büyük bir işyeri yoğunluğuna sahip küçük sanayi daha detaylı incelendiğinde de görülebileceği gibi, bu yoğunluk aslında 1-9 arası kişinin çalıştığı çok küçük işletmelerden kaynaklanmaktadır. Gerek iş yerleri sayısı, gerekse istihdam bakımından yığılmaların hangi büyüklükteki iş yerlerinde gerçekleştiği imalat sanayindeki yapıya ışık tutan önemli bir ayrıntıdır.

Tablo:3
İmalat Sanayinde Ölçek Bazında İşyeri ve İstihdam

Ölçek(Çalışan Sayısına Göre İşyeri Büyüklüğü)	İşyeri		Çalışanlar	
	Sayısı	Payı%	Sayısı	Payı%
1 Kişi Çalışan	58258	30,0	58258	4,1
2 Kişi Çalışan	53514	27,5	107028	7,6
3-4 Kişi Çalışan	48784	25,1	162694	11,6
5-6 Kişi Çalışan	15264	7,8	82048	5,8
7-9 Kişi Çalışan	7754	4,0	62042	4,4
10-24 Kişi Çalışan	5779	3,0	160590	11,4
25-49Kişi Çalışan	2256	1,2	9044	0,6
50-99 Kişi Çalışan	1128	0,6	78531	5,6
100-199 Kişi Çalışan	622	0,3	87228	6,2
200-499 Kişi Çalışan	519	0,3	167248	11,9
500-999 Kişi Çalışan	199	0,1	137323	9,7
1000+ Kişi Çalışan	143	0,1	296768	21,1
-----	-----	-----	-----	-----
Genel İmalat Sanayi	194220	100,0	1408802	100,

Kaynak : D.İ.E., Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı , 1985

İmalat sanayinin tamamını kapsayan toplu bilgiler açısından 1985 yılına bağımlı olumsuz, ülke çapında tüm imalat sanayi işyerlerine ait açıklanmış bilgilerin D.İ.E. tarafından en son 1985 yılında toplanmış olmasından kaynaklanmaktadır. İmalat sanayinin genel yapısını yansıtması açısından bu yıla ait bilgiler üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından son dönemler itibariyle önemli bir gelişme olarak, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1992 yılında küçük ve orta ölçekli sanayinin sorunlarını

saptamaya yönelik olarak ilk defa “Küçük ve Orta Ölçekli İmalat Sanayi Anketi” uygulanmıştır.

1249 arası kişi çalışan 1693 ve 50-99 arası kişi çalışan 765 işyeri olmak üzere toplam 2458 işyerine uygulanan anket sonuçları şöyledir.

Tablo:4
Küçük ve Orta Ölçekli İmalat Sanayi Anketi

	İşyerleri Yüzdesi	
	Küçük Ölçekli%	Orta Ölçekli%
1. Kullanılan Üretim Kapasitesi		
-- %39'dan az	18	8
-- %40-59 arası	32	28
-- %60-79 arası	31	39
-- %80-99 arası	9	11
-- %100'ün üzerinde	10	15
2. Araştırma-Geliştirme Birimi Bulunma Oranı	8	15
3. Piyasa Araştırması Yapma Oranı	67	78
4. Tanıtma Faliyetlerinde Bulunma Oranı	49	60
-- Firma broşürleriyle tanıtım yapanlar	34	30
5. Kredi Maliyetlerini Yüksek Bulanlar	77	79
6. İhracat Yapma Oranı	25	51
7. İthalat Yapma Oranı	22	53
8. Hammadde Fiyatını Yüksek Bulanlar	84	78

Kaynak: KOSGEB, 1994 Yılı Çalışma Programı, 1993, s.40.

2.2.Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayinin Belli Başlı Sorunları

Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ve bugün de imalat sanayii içindeki önemini koruyan küçük ve orta ölçekli işletmeler, ekonomik yapıdaki değişmelere karşı kendi iç yapılarının sonucu olarak, çok hassastırlar ve genel sorunlardan çok çabuk etkilendikleri gibi değişen koşullara adapte olabilme yetenekleri bakımından da dikkat çekmektedirler. Genel imalat sanayinin sorunlarından farklı bir özelliğe sahip olmayan bu tip işletmelerin sorunları, bir taraftan faaliyetlerini engellerken diğer taraftan da bunun sonucu olarak gelişmeleri açısından da önemli bir etken olmaktadır²⁵.

T.Ü.S.İ.A.D.’ın toplam 12 sektörünü kapsayacak şekilde 1004 işyerinde yapmış olduğu anket çalışmasından, sorunların önemlilik derecelerine göre şöyle bir dağılıma sahip oldukları ortaya çıkmaktadır.

²⁵ İ.K.V. Yayınları, A.E.T.’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Türkiye, İstanbul, Mayıs, 1988, s.102.

Tablo:5
En Önemli Sorunun Personel Büyüklük Gruplarına Göre Dağılımı

<u>Sorun Alanı</u>	<u>Firma Büyüklüğü(% Olarak)</u>		
	<u>Küçük</u>	<u>Orta</u>	<u>Büyük</u>
Kısa Vadeli Finans-	30,8	33,5	32,2
Uzun Vadeli Finans	7,1	6,5	6,3
Personelle İlgili	20,0	17,7	16,3
Kamu Hizmetleriyle İlgili	3,2	1,4	3,8
Pazarlamayla İlgili	5,1	5,5	5,8
İhracatla İlgili	2,6	6,0	9,1
İthalatla İlgili	1,9	3,1	2,9
Mesleki Kuruluşlarla İlgili	1,0	0,0	0,5
Diğer İşyerleriyle İlgili	1,3	2,2	1,4
Devlet Daireleriyle İlgili	4,2	3,8	2,9
Belediyelerle İlgili	3,2	4,8	1,9
Dünya Konjonktürü İle İlgili	0,3	1,2	2,4
Üretimle İlgili	9,3	11,0	8,7
Yatırımla İlgili	2,2	2,4	3,4
Diğer Sorunlar	1,9	1,0	1,0

Kaynak: TÜSİAD, İş Dünyasının Sorunları,1987.

Açık olarak görüldüğü gibi finansman sorunları tüm işletmeler için ilk sırada yer almaktadır ve personelle ilgili sorunlar bunu takip etmektedir. Diğer sorunların önemlilik dereceleri ise firma ölçeklerine göre değişmektedir. Örneğin, ihracat gücünden yoksun olan küçük ölçeklilerde, bu alandaki sorunlar, yapılan sıralamada %2.6 ile sonlarda yer alırken, büyüklerde üçüncü önemli sorun olma özelliğine

sahiptir. Böyle bir çerçevede belirlenen sorunları şu başlıklar altında toplamak olasıdır:

1. Finansman Sorunları,
2. Hammadde Teminindeki Sorunlar,
3. İşyeri Sorunları,
4. Pazarlama Sorunları,
5. Eğitim Sorunları,
6. Bürokratik Sorunlar,
7. Diğer Sorunlar.

2.2.1. Finansman Sorunları: Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin sorunları orsında ilk sırada yer alan finansman sorunu, bu kesime sağlanan kredilerin yetersizliği yanısıra kendi kaynaklarını yaratma (otofinansman) konusundaki girişimlerin eksikliğinden de kaynaklanmaktadır. oysa küçük ve orta ölçekli işletmelerin yüklenmiş oldukları ekonomik faaliyetleri yerine getirebilmelerinin önemli koşulu, bu kuruluşların sağlam ve güvenilir bir mali yapıya sahip olmalarıdır. Maddi koşulları güçlü olan küçük ve orta boy işletmelerin ekonomiye katkıları da büyük olacaktır²⁶.

İşletme büyüklüklerine göre kısa vadeli finansman sorunlarının dağılımını incelediğimizde şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

²⁶ Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, **Türkiye Birinci esnaf ve Sanatkarlar Şurası**, Yayın No.27, Ankara, 1991, s.335.

Tablo:6
Kısa Vadeli Finansman Sorunlarının Dağılımı(%)

<u>Sorunlar</u>	<u>Küçük</u>	<u>Orta</u>	<u>Büyük</u>	<u>Tüm Firmalar</u>
1. Yetersiz İşletme Sermayesi	19,7	17,4	18,9	18,9
2. Banka Kredilerinin pahalı Olması	26,5	25,1	37,8	28,6
3. İşletme Kredisi Temininde Güçlükler	14,3	12,6	4,4	11,6
4. Py.dan Tahsilde Karşılaşılan Güçlük..	32,0	36,2	26,7	32,1
5. Dış Piyasaların durumu	2,7	1,4	1,1	1,8
6. Resmi Kuruluşdan Tahsilattaki Güçlük.	1,4	2,5	6,7	3,1
7. Diğerleri	3,4	4,3	4,4	4,0

Kaynak: TÜSİAD, 1987.

Küçük ölçekli işletmelerin %32'si piyasadan kaynaklanan bir takım zorluklarla karşı karşıya iken %26.5'i banka kredilerinin pahalılığından şikayet etmektedir. Orta boyutlu işletmelerde de aynı sıralamaya şahit olmaktadır.

Tablo: 7
Firma Büyüklüğü ve Uzun Vadeli Finans Sorunları(%)

Sorunlar	Küçük	Orta	Büyük	Tüm Firmalar
Yetersiz Özsermaye	21,2	28,4	17,4	23,2
Yatırım Kredisi Almaktaki Güçlük	19,7	21,0	28,3	23,2
Yatırım Kredilerinin Pahalı Olması	40,9	40,7	37,0	38,6
Sermaye Piyasasının İyi Olmayışı	1,5	2,5	4,3	3,0
Hükümetin Genel Ekonomi Politikası	7,6	2,5	6,5	5,1
Diğerleri	9,1	4,9	6,5	6,6

Kaynak: TÜSİAD, 1987.

Görüldüğü gibi bugün, “yatırım kredilerinin pahalı olması” tüm işletmelerin uzun vadeli finansman temininde ortaya çıkan en önemli sorun olmakta ve gerek küçük gerekse orta ölçekli işletmelerin uzun vadeli faaliyetlerini etkileyen ikinci sorun “yetersiz özsermaye” bunu tamamlayıcı bir unsur olarak işletmelerin faaliyetlerini önemli derecede etkilemektedir²⁷.

Finansal sorunları toparlarsak şu şekilde sıralayabiliriz;

a) Küçük girişimci genellikle teknik bilgi sahibidir. Başka bir deyişle, küçük girişimciler finansman konusunda daha az bilgi sahibidirler. Örneğin kredili satışlar konusunda duygusal satışlar nedeniyle, alacakların tahsilinde genellikle sorunlarla karşılaşmaktadır²⁸. Oysa müşterinin seçimi, alacak takibi ve tahsili

²⁷ İ.K.V, s.104.

²⁸ Ali CEYLAN, “Küçük İşletmelerin Finansman...”, s.65.

işletmeler için çok önemli bir konudur.

b) Genellikle sabit veya döner varlıklara yapılacak yatırım tutarı girişimci tarafından doğru tahmin edilememektedir. Yeni bir işletme kurulurken, sermaye gereksiniminin saptanması güç bir konudur.

c) Tüm yük genellikle bir kişinin üzerindedir. Genellikle işletme sahibi bütün işleri yapmak zorundadır. İşlerinin bir kişinin yetenek, enerji ve karakterine bağlı olması, en iyi şekilde yapılmasını önlemektedir.

d) İşletmeler için en önemli fon kaynağı ticari kredilerdir. Öte yandan yapılan bir araştırma, küçük işletmelerin aldıkları ticari krediden daha fazlasını tüketici kredisi olarak verdiklerini ortaya koymuştur. Bu nedenle yeteri kadar, ticari kredi kullanmama işletmenin başarısızlığında önemli bir rol oynamaktadır²⁹.

e) Büyük sanayicilerimiz ve ticaretle uğraşan büyük kuruluşlarımız, gerek vade, gerekse faiz konusunda bankalarla pazarlama, pazarlık yapabilmektedir, ancak bu kesimin pazarlık gücü yoktur ve aynı zamanda kredi veren kuruluşlar, bu kesimden genellikle gayrimenkul ipoteği istemekte ve küçük sanayicimiz kredi temin etmekte oldukça zorlanmaktadır. Banka kredilerinin pahalı olması önemli bir etkidir. Genellikle bu kesime Halk Bankası dışında kredi veren diğer bankalarımız, faiz oranlarında bir indirim yapmamaktadırlar³⁰.

f) Bir diğer sorun hukuki yapıdır. Genellikle küçük işletmelerin

²⁹ Ali CEYLAN, **Küçük İşletmelerin Finansal Yönetimi ve Bursa Bölgesinde Bir Uygulama**, Bursa, 1982, s.11.

³⁰ Atilla KILIÇ, "Küçük Sanayide Finansman ve Kredilendirme", **Küçük Sanayinin Sorunları** semineri, İ.T.O. Yayınları, İstanbul, Mayıs, 1993, s.11.

hukuku yapıları tek şahıs yada adi ortaklık şeklede olmaktadır. Bağımsız olma arzusuyla, küçük işletmelerin büyümek istemeleri, yaşamlarının sona ermesine neden olabilmektedir. Çünkü yeni ortakların alınmaması finansman sorununu kötüleştirmektedir.

g) Son yıllarda bütün dünyada yaşanan enflasyon, fiyatları artırmakta, girdi maliyetlerini yükseltmektedir. Bunun sonucu olarak, mevcut sermayenin giderek azalması, işletmeler için bir başarısızlık ortamı hazırlamaktadır. Başka bir ifadeyle, enflasyon, ekonomik durgunluk, sıkı para politikası, artan maliyetler, arz kaynaklarının belirsizliği, vb. nedenler küçük işletmeleri yaşama savaşıyla karşı karşıya bırakmaktadır³¹.

Yapılan bir anket neticesinde finansman sıkıntısı bulunan firmaların nedenleri şöyle dağılmaktadır.

Küçük işyerlerinde finansman sıkıntıları içinde ilk sırayı kredi maliyetlerinin yüksekliği almıştır. İkinci sırayı işletme sermayesinin hızla artışı ile kaynak yaratamamak almıştır. Orta boy işyerlerine gelince bu kesimde de sıkıntı nedenleri başında kredi maliyetlerinin yükselmesi yer almaktadır. Diğer sıralamada küçük işletmelerle aynıdır³². Finansal sorunlar tespit edildikten sonra çözüm önerilerini şöylece sıralayabiliriz:

a) Girişimci için devren satın almak yeni bir işletme kurmaktan daha yararlı olabilecektir. Bunun nedeni, işyeri kurulurken söz konusu olacak hataların devren satınalma ile giderilebileceğidir. Öte yandan,

³¹ Ali CEYLAN, "Küçük İşletmelerin Finansman...", s.66.

³² İ.S.O. Araştırma Dairesi, 1992 Yılında Küçük ve Orta Boy Sanayi kuruluşları, İstanbul, 1992, s.77.

yeni makina ve alet satınalmak yerine, kullanılmış makine almak sermaye ihtiyacını azaltabilir.

b) İşletme sahibi, hammadde veya mamül madde alışlarındaki finansal yükünü kısmen yada tamamen hafifletmek için, daha büyük işletmeler hesabına fason çalışabilir.

c) Ödemeler genellikle nakit yerine çekle yapılmalıdır. Böylece girişimcilerin fon yaratması söz konusu olacaktır.

d) İşyerinin açılması esnasında yapılacak masraflar mümkünse taksitle ödenmelidir. Böylece başlangıç sermayesi azaltılabilir.

e) Küçük işletmeler alacaklarını tahsil edememe yanında, sık sık borçlarını ödeyememe durumuyla da karşılaşılır. Bunun nedeni alacakların ve borçların yönetimine gereken önemin verilmemesidir. Başka bir ifadeyle, nakit bütçesinin yapılmamasıdır.

f) Küçük girişimciler genellikle uzun vadeli sermaye gereksinmelerini özkaynaklardan karşılarlar. Bunun nedeni, uzun vadeli kredi sağlayamamalarıdır. Oysa başka ortak istenmemesi nedeniyle özsermaye yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle küçük işletmelerde uzun dönemli varlıkların finansmanı için kısa vadeli fonlar kullanılmaktadır. Bunun sonucu olarak toplam sermaye içerisinde özsermayenin payının az olması kredinin maliyetinin yükselmesine neden olmaktadır. Ayrıca sabit varlıkların kısa vadeli fonlarla finanse edilmeye çalışılması, işletmenin sık sık finansal sorunlarla karşılaşmasına neden olmaktadır³³.

2.2.2 Hammadde Teminindeki Sorunlar

Özellikle küçük ölçekli işletmeleri için önemli bir maliyet unsuru

³³ Ali CEYLAN, "Küçük İşletmelerin Finansman...", s.67.

olan ve diğer taraftan ürün kalitesi ile fiyat oluşumunu etkileyen, hammaddelerin temininde karşılaşılan sorunlar üretim faaliyetlerini oldukça zorlaştırmakta, işletmelerin üretim sorunları içinde ilk sırada yer almaktadır.

Tablo:8
Firma Büyüklüğü ve Üretim Sorunları

<u>Sorunlar</u>	<u>Küçük</u>	<u>Orta</u>	<u>Büyük</u>	<u>Tüm Firmalar</u>
Hammadde	66,7	53,8	50,7	58,0
Enerji	1,6	3,6	9,0	3,9
Yan Sanayinin Düzensiz Çalışması	8,9	8,9	7,5	8,6
Ara Malların Kalite Sorunları	3,3	8,3	6,0	6,1
Personelin Bilgi Yetenek Eksikliği	4,1	6,5	4,5	5,2
Personelin Verim Düşüklüğü	2,4	7,7	4,5	5,2
Yasal Sınırlamalar	0,8	1,8	1,5	1,4
Teknik Bilgi Eksikliği	4,9	4,7	4,5	4,7
Diğerleri	7,3	4,7	11,5	6,9

Kaynak: TÜSİAD, 1987.

Hammadde temininde karşılaşılan sorunlar, görüldüğü gibi her ölçekteki firma için ilk sırada yer almaktadır ve küçük ölçeklilerin %66.7'si bu sorunu, diğerlerine göre daha önemli görmektedir. Söz konusu işletmelerin finansman bakımından oldukça zor koşullarda faaliyet göstermesi bu alandaki sorunların oluşumuna neden olan önemli faktörlerden biridir. Gerçekten, hammaddelerin sık aralıklarla zam görmesi bu işletmeleri etkilediği gibi, hammaddeleri genellikle peşin almalarında bir ikilem yaratmakta, faaliyetlerini etkilemektedir³⁴.

Ham veya yarı mamül üretimi Türkiye'de genellikle kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Son senelerde artan ihtiyaca karşılık, hammadde yarı mamül üretiminde yeni yatırımlara

³⁴ İ.K.V., s.106.

gidilmemesi mamül üretiminde darboğazlara yol açmaktadır. Talebe karşılık vermek için hammadde üreten kuruluşların kapasitelerinin zorlanması ise, özellikle kalite denetimi üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır.

Bu darboğazı yenmek için ithalata başvurulmakta, ancak gerek ithal edilen malzemede standartın sipariş aşamasında iyi belirlenmemesi gerekse ithal sonrası ortaya çıkan kalite sorunları büyük ekonomik kayıplara neden olmaktadır. Küçük sanayini, ham veya yarı mamül alımlarında, sipariş miktarları düşük olduğundan kamu sektöründen direkt alım ve direkt ithalat yollarına gidememekte ve yurtiçi piyasada hakim olan aracı ticari unsurlara başvurmak zorunda kalmaktadır.

Sözü edilen ticari unsurların kalite denetimi olmadığından, istenilen nitelikte olmayan karışık ve kalitesiz malzeme küçük sanayi firmalarına yüksek fiyatlarla satılmakta sonuçta üretilen mamüllerin düşük kalitede ve bazende kullanılmaz durumda olmasına yol açmaktadır. Çözüm olarak şunları sıralayabiliriz;

a) Hammadde ve yarı mamül üretimi yapan kamu sektörü gerek kapasite, gerekse kalite denetimi açısından kuvvetlendirilmelidir.

b) Kalite konusunda belli standartları sağlamak kaydıyla özel sektörün hammadde ve yarı mamül üretimi yapması teşvik edilmelidir.

c) İthal edilen hammaddelerin titizlikle denetimi ve ihtiyaç duyulan gerçek malzeme kalemleri araştırılarak bu malzemelere öncelik ve ithal kolaylığı sağlanmalıdır.

d) Ticari işletmeler vasıtasıyla pazarlanan hammaddelerin kalite denetimlerinin yapılması, satılacak malzemenin kalitesine dair bir belgenin mutlaka bulundurulması ve istenildiğinde satın alana ibrazını

mecbur kılacak kanuni düzenleme yapılmalıdır.

e) Küçük sanayiciler birleşerek hammadde temin ve tedarik kooperatifleri kurmalıdırlar³⁵.

2.2.3 İşyeri Sorunları: Birince Beş Yıllık Kalkınma Planı ile gündeme gelen ve bugüne kadar yapılan plan-programlarda sürekli olarak belirtilen işyeri sorunları, küçük sanayicinin gelişimi açısından oldukça önemli bir faktördür.

Bugün Türkiye genelinde başta küçük işletmeler olmak üzere, esnaf sanatkar kesimi oldukça dağınık bir yapıda ve özellikle konut alanları altında, büyüklük bakımından yetersiz işyerlerinde faaliyet sürdürmektedir. Diğer taraftan, hemen hemen çoğu kiralık olan bu işyerleri yeterli altyapı hizmetlerinden yoksun olduğu gibi, aralarında bir dayanışma da gösterememektedirler.

Bilindiği gibi Sanayi ve Ticaret Bakanlığının küçük sanayiye yönelik faaliyetlerini sürdürmede önemli bir yeri vardır ve kuruluş yasasında konuyla ilgili şu amaçlar belirtilmiştir;

- Çeşitli illerde yapılan Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerini, mevcut ise yeni imar planları hazırlamak, üst yapıların kredilendirmek, inşaatlarını kontrol etmek, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde plan hedeflerine paralel olarak gerekli mevzuat düzenlemeleri yapmak ve bütün bu faaliyetleri kontrol etmek,

- Sanayici, sanatkar ve imalatçı esnafa teşkilatlandırma, finansman, eğitim, hammadde temini, iç ve dış fuarlar ile pazarlama gibi teknik ve ekonomik konularda ihtiyaç duyduğu hizmetleri vermek,

³⁵ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.150.

plan hedefleri doğrultusunda varlıklarını korumaları ve geliştirmeleri için gerekli hukuki ve idari düzenlemeleri yapmakla sorumludur.

1962 yılından bu yana devlet tarafından ele alınan bu amaçların yerine getirilmesi, yukarıda belirtildiği gibi, yapılan planlar ile kordineli bir şekilde ele alınmıştır. Gerçekten bugüne kadar kurulmuş olan küçük sanayi sitelerinde bir takım altyapı problemlerinin halen tam olarak çözülemediği ve bununla beraber söz konusu sitelerde hammadde tedariki, üretim, pazarlama, kalite kontrolü gibi ekonomik sorunların yanısıra eğitim, sosyal dayanışma, örgütlenme gibi sorunların halen varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.

Diğer taraftan bu sitelerde yer almayan işyerlerinin veya sitelerin oluşturulmadığı yerleşim yerlerindeki küçük işletmelerin, dağınık bir şekilde, yetersiz büyüklükteki yerlerde faaliyet göstermeleri ve bununla birlikte sağlıksız bir yapıya sahip olmaları, verimliliklerini etkilediği gibi, üretim aşamasında çıkan toz ve dumanın yaratmış olduğu kirlilik, o yerlerde yaşayan insanlarıda rahatsız etmektedir. Bunun sonucunda, Hıfzısıhha Kanunu ve diğer birtakım düzenlemelerin böyle bir aşamada yürürlüğe girmesi, söz konusu işletmelerin faaliyetlerini etkilemektedir. Tabi ki bu dağınık yapı bir taraftan da işyerleri arasındaki dayanışmayı etkilerken, uzlaşmayı da engelleyici bir faktör olmaktadır. Sanayi siteleri uygulaması ile benzer işkollarında çalışan işletmeler aynı site içerisinde toplanmak suretiyle, ihtiyaçları hep birlikte kolayca karşılanabilmekte, böylece işyerlerine yeni teknolojinin sokulması daha kolay olmaktadır³⁶.

³⁶ İ.K.V., s.110-111.

2.2.4 Pazarlama Sorunları: Bugün bilindiği gibi pazarlama faaliyetleri artık modern işletmecilik anlayışının önemli bir parçası haline gelmiş, mühendislik, finansman ve planlama ile ilgili yapılan ana çalışmaları tamamlayıcı bir unsur olmuştur.

Hangi malı ne kadar, ne zaman, ne şekilde yapmayı pazarlama üniteleri planlar, üretim üniteleri de bunları uygulamaya koyar. Zaten ekonomistlerin tanımladığı gibi pazarlama; zaman, yer, mülkiyet yararı yaratmakla ilgili olarak üretimin bir parçası sayılmaktadır. Bu nedenle sanayi kuruluşları, ya pazarlamanın fonksiyonlarını firma olarak bizzat yerine getirmek veya bu fonksiyonları yapan hizmetleri kiralamak veya satın almak zorundadırlar³⁷.

Yeni yönetim anlayışının ana işlevleri olan mühendislik, finansman, planlama ve pazarlama bakımından, Türkiye imalat sektöründe yer alan K.O.B.İ.'lerin durumunu incelediğimizde şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Tablo:9
KOBİ Yönetiminin Geliştirilmesinde Söz Konusu Gereksinimler

	Yönetim (Know-How %100)			
	<u>Pazarlama</u>	<u>Mühendislik</u>	<u>Finansman</u>	<u>Planlama</u>
KOBİ'lerde Olması Gereken	%40	%80	%30	%30
KOBİ'lerde Olan	%05	%70	%10	%01
Fark	%35	%10	%20	%29

Kaynak: DPT.,VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Küçük Sanayi ÖİK,s.211

³⁷ M.P.M., s.162.

Bugün büyük ölçekli işletmelerin gerek pazarlama ve mühendislik açısından olsun, gerekse finansman ve planlama açısından olsun, tüm faaliyetlerine %100 oranında bir ağırlık vermeleri gerekmektedir. K.O.B.İ.'ler açısından durumu ele aldığımızda, pazarlama için %40'lık, mühendislik için %80'lik, finansman için %30'luk ve planlama için %30'luk bir yoğunlaşma, bu işletmeler için yeterli olmaktadır. Fakat Türk imalat sektöründe yer alan K.O.B.İ.'ler için bir inceleme yapıldığında, sırasıyla %35, %20, %29'luk bir farkın olduğunu görmekteyiz.

Açık olarak görmektedir ki, mühendislik, K.O.B.İ. yönetiminin en kuvvetli olduğu alanlardır ve sırasıyla, pazarlama, planlama, finansman faaliyetleri en zorlandıkları alanlar olmaktadır. Oturmuş bir yönetim mekanizmasının olmaması, özellikle küçük ölçekli işletmelerin bu faaliyetlerini güçleştirmektedir ve işletme sahibinin;

- pazarın büyüklüğü ve potansiyeli,
- hedef pazarların neye gereksinim duyduğu ve bunların nasıl karşılanabileceği,
- pazara hitap edecek malın geliştirilmesi,
- söz konusu malın müşterinin istediği zaman ve koşullarda sağlanması
- pazar ve aracılara ürünle ilgili bilgilerin zamanında ulaştırılması
- satış sonrası hizmetlerin yerine getirilmesi,

bakımlarından yeterli olmaması veya bunlara hiç önem vermemesi işletmenin faaliyetlerini olumsuz olarak etkilemektedir. İşletmelerin, yukarıda belirtilen modern pazarlamacılık anlayışından uzak olarak

faliyetlerini sürdürmesi, bu alanda şu sorunları doğurmaktadır:

Durumu daha açık olarak ele aldığımızda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin bu alanda şöyle bir konuma sahip olduklarını görürüz.

Pazarlama faaliyetlerini etkileyen ana faktörleri,

- işletmenin kontrolu dışındaki etmenler,
- işletmenin kontrolundeki etmenler,

olarak ikiye ayırdığımızda yönetimin kontrolunde olanları, ürün, fiyat tespiti, dağıtım ve satış artırma faaliyetleri olarak görmekteyiz. Bunların dışında kalan tüketici faktörü, sosyal, ekonomik, siyasal, yasal koşullar, rekabet unsuru, teknolojik gelişim işletme yönetiminden bağımsız olarak oluşmaktadır. Sahip yönetici konumunda olan küçük işletmelerde pazarlama faaliyetleride dahil olmak üzere, işletmenin tüm faaliyetleri bu kişiler tarafından yürütülmektedir. Her ne kadar, bazılarında pazarlama için ya işletme dahilinden bir personel veya dışarıdan bir yönetici görevlendiriliyor ise de, bu tipteki işletmelerin sayısı çok azdır ve diğer taraftanda söz konusu bu görevliler yeterli bir pazarlama bilgisinden uzaktır. Örneğin, en azından pazarlama faaliyetlerinin en önemli araçlarından biri olan pazar araştırmaları, bu kişiler veya işletmeler tarafından gereksiz görülmekte veya ilk etapta belli bir maliyet oluşturduğu için, gelecekte kazandıracığı şeyleri düşünmeden, hiç dikkate alınmamaktadır. Dolayısıyla, bunun sonucunda yukarıdaki tabloda yer alan zorlukları değerlendirebilme veya bunları giderebilme yolları aranmaktadır. Sonuç olarak yeterli bir pazar bilgisinden yoksun olarak sadece günlük işlerle meşgul olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Diğer taraftan, maliyetlerin yanısıra rekabeti etkileyen ambalaj, satış sonrası hizmetler, malın kalitesi, fiyat faktörleri ile birlikte

bunları tamamlayıcı bir unsur olan satış artırıcı faaliyetlerinde bu işletmelerde tam olarak yerine getirilememesi, pazardaki konumlarını etkileyici bir rol oynamaktadır.

Yurtiçi pazarlardaki pazarlama faaliyetlerinde bu gibi sorunlarla karşılaşan KOBİ'ler bunların uzantısı olarak sonuçta ihracat faaliyetlerinde başarılı olamamaktadırlar. Ülkeler tarafından konulan kotalar, büyük işletmelerin ihracata yönelmelerine neden olmaktadır.

Tüm belirtilen ana sorunlar çerçevesinde küçük işletmelerin pazarlama faaliyetlerini zorlaştıran diğer sorunları şöylece özetlemek mümkündür.

- Emek yoğun üretimleri maliyetleri arttırmakta ve sonuç olarak pazarlama olanakları sınırlanmaktadır,

- istikrarsız stok politikaları müşteri kaybına yol açmaktadır³⁸.

Açıklanmaya çalışılan tüm bu sorunlar karşısında getirebileceğimiz önerileri şöylece sıralayabiliriz;

a) Gerek ana gerekse yan sanayi işletmeleri için pazar bilgileri sistemi "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiler Bilişim Merkezi" içinde yer almalıdır.

b) Mal borsaları benzeri iş borsalarının oluşturulabilmesi için gerekli altyapı hazırlanmalıdır.

c) Yan sanayiye ihtiyaç duyulan ve ulusal ekonomideki yerleri çok önemli olan sanayi kolları hükümet bildirimleri ile açıklanmalıdır.

d) Alt sektörler bazında araştırmalar yapılarak yerleşebilecek parçalar listelenmelidir.

³⁸ İ.K.V., s.113-114.

e) Kamu kuruluşlarının piyasaya vereceği siparişlerinin belli bir yüzdesinin küçük ölçekli işletmelerce karşılanmasını sağlayacak kanuni düzenlemeler yapılmalıdır.

f) Tıpkı imalatçı sanayiciler gibi küçük ve orta sanayicilerde teşvik mevzuatından yararlanmalıdır³⁹.

2.2.5 Mesleki Eğitim Sorunu: Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, sanayileşme doğrultusunda mesleki eğitimde söz konusu olan boşluğu gidermek amacıyla ilk defa 1923 yılında İzmir’de toplanan 1. İktisat Kongresinde, çırak okullarının açılması önerilmiştir. Böylece bu alanda çalışmalara başlanmıştır. Yapılan çalışmaları üç ayrı bölüme ayırmak mümkündür:

- 1923-1940 Dönemi: Mesleki eğitim sisteminin kuruluş yılları,
- 1940-1960 Dönemi: Sistemin yayılma ve gelişme yılları
- 1960 Sonrası: Sistemin değişen koşullara adapte edilmesi dönemi.

Böyle bir çerçevede bugüne kadar bir gelişme gösteren sistem sonucunda 1348 adet lise seviyeli mesleki ve teknik okul, 335 adet endüstri meslek lisesi açılmıştır ve diğer taraftanda çıraklık eğitimi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Oluşan tüm bu gelişmelere rağmen, her ne kadar KOBİ’lerle ilgili spesifik rakamlar temin edilemiyor ise de, toplam istihdamı eğitim düzeylerine göre şöyle bir tablo ile karşılaştığımız:

³⁹ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.154.

Tablo:11
İstihdamın Eğitim Kademelerine Göre Dağılımı(%)

	<u>1960</u>	<u>1965</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
Okuma yazma bilmeyenler	72,2	44,9	35,3	29,7
Okur-yazar, okul mezunu değil	---	11,5	9,2	7,0
İlkokul	23,0	35,7	45,6	48,2
Ortaokul	2,1	2,6	3,7	4,8
Ortaokul dengi meslek okulu	---	0,1	0,1	0,1
Lise	0,8	1,3	2,1	3,6
Lise dengi meslek okulu	1,0	1,7	2,2	3,2
Yüksek Okul ve Fakülte	0,8	1,4	1,7	3,4
Öğretim Kurumu bilinmeyen	---	0,8	0,3	---

Kaynak: KÜSGET, 1987.

Görüldüğü gibi, toplam istihdamın %37'si hiçbir okuldan mezun değildir ve diğer taraftan lise dengi meslek okulları mezunlarının payı %3.2'dir. Yani, istihdam edilenlerin önemli bir bölümü çıraktan yetişmektedir. 1960 sonrası gelişmeden anlaşıldığı gibi bu kesimin oranı önemli ölçüde düşmüştür. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %59 civarında azalırken, okur-yazar olup okul mezunu olmayanlarda %40'lık bir azalma olmuştur ve 1980 sonrası bu alanda önemli çalışmalar yapıldığını gözönüne alırsak bu oranın şimdi daha da düştüğünü söylemek mümkündür.

Toplam istihdam içinde eğitim guruplarının dağılımı böyle bir gelişim gösterirken, özellikle küçük ölçekli işletmelerde çalışanların en karakteriksel özelliği, mesleklerini çıraklıktan başlayarak öğrenmeleri ve hatta bu dönemi geçirmek suretiyle işletme sahibi olmalarıdır.

Bu açıdan konuyu ele aldığımızda, çıraklık eğitimi gerek mesleki bakımdan ve gerekse istihdamın arttırılması bakımından önem taşımaktadır. Bunun sonucunda 1977 yılında 2089 Sayılı Çırak, Kalfa, Ustalık Kanunun çıkarılmış olduğunu görmekteyiz. Fakat uygulamada istenen sonuçlar elde edilememiştir ve 1986 yılına gelinceye kadar yaklaşık bir milyona yakın çalışan genç olmasına rağmen, sadece onbine yakını çırak-öğrenci özelliğine kavuşmuştur. Diğer taraftan sigorta primlerinin işverenlerce ödenmesi ve teşvik edici bir takım unsurları içermemesi, işverenleri, çırak istihdam etmede olumsuz olarak etkilemiştir. 1986 yılında yürürlüğe giren yeni kanunla olumlu gelişmeler sağlanmıştır. 1985-86 yılında 13.000 olan çırak sayısı, 1986-87'de 83.600 olmuştur ve 1988 yılı sonunda 150.000 olarak hedeflenmiştir.

Çırak eğitimi açısından yapılan düzenlemelerin sektöre önemli etkisi olacağı açıktır. Fakat, diğer taraftan bugünün sanayileşmiş ülkelerinde, endüstri formunu değiştirmek suretiyle şu alanlarda teknolojik bakımdan oldukça önemli gelişmelere sahne olmaktadır.

- Mikroelektronik,
- Telkominikasyon,
- Enformasyon teknolojisi,
- Çok merkezli kitle iletişimi,
- İşlerin otomasyonu,
- Genetik mühendisliğindeki gelişmeler,
- İleri sanayi metaryali.

Bunlar, bugün endüstri ve endüstri yapısı üzerinde oldukça

radikal etkilere sahip olacak bir sürece girmişlerdir ve bunlarla birlikte “fordizm” olarak bilinen geleneksel üretim metodunun terkedilmeye başlandığını “esnek uzmanlaşma” olarak bilinen sistemin yavaş yavaş uygulamaya girdiğini görmekteyiz.

Çıracılık eğitiminde ortaya çıkan bir sorunda bu kesimin sosyal yapısından kaynaklanmaktadır. Genellikle büyük şehirlerimizde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışan çırakların büyük bir kesiminin kökeni kırsal kesime dayanmaktadır ve bunun sonucunda kentsel yaşama uyum sağlayamamış çelişkilerini tam olarak çözümleyememiş bir kesimle karşılaşmaktayız. İşte başta teknolojik değişime uyum sağlama konusu olmak üzere, bilgi ve becerilerin arttırılmasına yönelik eğitim çalışmalarının da bu unsurda gözönünde alınması gereklidir. KOBİ’ler açısından bir diğer önemli eğitim sorunu da teknik elemana yönelik eğitim faaliyetlerinin eksikliğidir⁴⁰.

Milli kalkınma çabaları içinde gerek orta, gerekse yüksek derecede nitelikli insan gücüne duyulan ihtiyaç bilinen bir gerçektir. Bu nedenle eğitim planlamasının ülke ihtiyaçları dikkate alınarak yapılması yararlı olacaktır. Türkiye’nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinin dışa açılma ve ihracatı arttırma çabalarının sürdürüldüğü günümüzde, dışa açılımı ve ekonomiye etkinlik kazandırılmasını kolaylaştırmayı ve hızlandırmayı dikkate alacak şekilde insan gücü-eğitim ilişkisini kurmamızda yararlı olmaktadır. Sorunlara getirilen önerileri şöylece sıralayabiliriz;

- Teknolojilerin hızla değişmesi, bilgi birikiminin giderek yoğunlaşması, bilgi iletme ve işleme imkanlarının gelişmesi, belli bir

⁴⁰ İ.K.V., s.118-120.

dönemde aktarılmış hazır bilgilerin hızla önemsiz hale gelmesi nedeniyle, eğitim programları sürekli olarak yenilenmeli ve iyileştirilmelidir.

- Genel eğitimin belli kademelerinden mezun olan veya ayrılan ve istihdamda geçerli herhangi bir beceriye kavuşturulmayan, teknolojik gelişmeler sonucu mevcut becerilerinden yararlanılamaz duruma gelen yetişkinler için öncelikle yaygın mesleki eğitim programları düzenlenmelidir.

- Mevcut meslek kuruluşlarınca ve küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerince kurulacak örgütlerin işyeri ve işyeri üstü pratik meslek eğitimi faaliyetlerini bizzat planlamaları, düzenlemeleri, denetlemeleri ve yaygın bir meslek eğitimi danışmanlığı hizmeti verebilmeleri için gereken yasal düzenlemeler yapılmalı ve parasal kaynaklar sağlanmalıdır.

- Sanayide tecrübe kazanmış personelin ihtiyaç duyulduğunda eğitim kurumlarında geçici olarak görevlendirilmelerini teşvik edici tedbirler alınmalıdır.

- Sınai eğitimle, il özel idareleri ve belediyelerin de ilgilenmeleri sağlanmalıdır.

- İşyerlerinde Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu ile İş Kanunu hükümlerine göre teftiş yapacak yeterli sayıda eleman görevlendirilmesi için gerekli düzenlemeye gidilmelidir.

- Orta büyüklükteki işletmelerin kendi bünyesinde çırak-öğrenci yetiştirmeleri için birer "eğitim köşesi" kurmaları sağlanmalıdır.

- TV'nin dördüncü kanalında küçük sanayicilere yönelik eğitim

vermek üzere belirli bir sürenin ayrılması ve şimdiden meslek kuruluşlarınca işbirliği yapılarak hangi konuların ne ölçüde ekrana getirileceği tespit edilmeli ve program hazırlığına gidilmelidir.

- Eğitimle uğraşan vakıflar, dernekler, teşekküller zamanla kendi kendilerine yeter hale gelinceye kadar devlet tarafından desteklenmelidir⁴¹.

2.2.6. Bürokratik Sorunlar: Bugün, Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından bürokratik işlemleri incelediğimizde, İşletmeler üzerinde bunların oldukça ağır yükler oluşturduğunu görmekteyiz.

Geçmiş bölümde ele alınan tanımlama farklılıklarına yeniden başvurmaksızın, işletmelerin kuruluş aşamasından başlamak üzere karşılaştığı sorunları ele aldığımızda, izlenmesi gerekli olan formalitelerin oldukça karışık bir yapıda olduğunu görmekteyiz. Örneğin, girişimcinin kurmak istediği işyeri, belediye sınırları dışında ise şu mercilere başvurması gerekmektedir:

- a) Tarım, Orman ve Köyişleri Bakanlığı,
- b) Devlet Su İşleri,
- c) Karayolları Genel Müdürlüğü,
- d) Kültür Bakanlığı,
- e) İl İmar Müdürlüğü,
- f) Bayındırlık ve İskan Bakanlığı.)

Söz konusu devlet organlarıyla ilgili işlemler sonucu ortaya çıkan sorunlar işletme büyüklüklerine göre değişebilmektedir.

Aşağıdaki tabloda açık olarak görülmektedir ki küçük işletmeler açısından en önemli sorunlar, sırasıyla gereksiz muamelelerin

⁴¹ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.118-119.

çokluğundan (%28.1), mevzuattan (%24.6) ve sistemin yavaş çalışmasından (%22.8) kaynaklanmaktadır.

Tablo:12
Devlet Daireleriyle İlgili Sorunlar(%)

Sorunlar	Küçük	Orta	Büyük	Tüm Firmalar
1.Yönetmelik ve benzer mevzuatın yarattığı sorunlar	24,6	21,8	23,4	22,6
2. Devlet üst kademe yöneticilerinin tutum ve davranışları	7,0	10,3	8,5	9,7
3. Devlet üst kademe yöneticilerinin yetenek ve bilgi düzeyinden doğan sor.	---	3,8	6,4	3,2
4. Memurların tutum ve davranışlarından kaynaklanan sorunlar	12,3	12,8	8,5	12,4
5. Memurların yetenek ve bilgi düzeyinden kaynaklanan sorunlar	3,5	5,1	10,6	5,9
6. Sistemin çok yavaş çalışması	22,8	20,5	14,9	19,4
7. Sistemde gereksiz muamelelerin çokluğu	28,1	17,9	21,3	21,5
8. Diğerleri	1,8	7,7	6,4	5,4

Kaynak: TÜSİAD, İş Dünyasının Sorunları, 1987.

Bununla birlikte, işyerlerinin belediye sınırları içinde olması halinde şu dairelere başvurulmaktadır:

- a) Belediye İmar Müdürlüğü,
- b) Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü,
- c) Büyükşehir Belediye Çevre Sağlığı Şube Müdürlüğü,
- d) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.

Böyle bir çerçevede, belediyeler ile olan ilişkilerde işletmenin karşılaştığı sorunlar şöyledir:

Tablo:13
Belediyelerle İlgili Sorunlar(%)

<u>Sorunlar</u>	<u>Küçük</u>	<u>Orta</u>	<u>Büyük</u>	<u>Tüm Firmalar</u>
1. Yerel yönetim karar ve uygulamalarının yarattığı sorunlar	24,1	37,5	33,3	32,2
2. Yönetmelik ve benzer mevzuatın yarattığı sorunlar	20,7	19,4	11,1	18,8
3. Üst kademe yöneticilerin tutum ve tavırlarından kaynak. sorunlar	5,2	6,9	---	5,4
4. Üst kademe yöneticilerin yetenek veya bilgi düzeylerinden kay. sorun.	1,7	1,4	---	1,3
5. Memurların tutum ve tavırlarından kaynaklanan sorunlar	19,0	9,7	5,6	12,8
6. Memurların yetenek veya bilgi düzeylerinden kaynaklanan sorunlar	6,9	1,4	---	3,4
7. Sistemin çok yavaş çalışmasından kaynaklanan sorunlar	10,3	5,6	11,1	8,1
8. Sistemde gereksiz muamelelerin çokluğu	6,9	6,9	16,7	8,1
9. Diğerleri	5,2	11,1	22,2	10,1

Kaynak: TÜSİAD, İş Dünyasının Sorunları, 1987

Yerel yönetim karar ve uygulamalarının yaratmış olduğu sorunlar görüldüğü gibi tüm işletme türlerinde ilk sırada yer almaktadır ve özellikle orta ölçeklilerde bu sorun diğer işletme türlerine göre daha önemli boyutlardadır. Mevzuattan kaynaklanan

sorunlar küçük ve orta ölçekli işletmeler için ikinci sırada yer alırken, büyük işletmeler, gereksiz işlemlerin çokluğunu ikinci sorun olarak belirtmektedir.

Bununla birlikte diğer bir önemli hususta, kamu bürokrasisinin kendi içinde uyumlu ve tutarlı bir uygulama göstermemesi, Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığının, DPT ile Maliye Bakanlığının, HDTM ile DPT'nin bazı uygulamalarda paralellik sağlayamaması, girişimcileri oldukça etkilemektedir. Tüm bu sorunları şu başlıklar altında özetlemek mümkündür;

- Yer seçimi aşamasında ortaya çıkan engeller,
- Toplum düzeni, genel ahlak ve sağlık kuralları bakımından zorunlu olan hallerde karşılaşılan engeller,
- Maliye bürokrasisi,
- Diğer bürokratik engeller⁴².

2.2.7 Diğer Sorunlar: KOBİ'lerin, yukarıda ele alınan sorunların haricinde sahip olduğu sorunları şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

a) Danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde ortaya çıkan sorunlar: KOSGEB bu konuda faaliyet gösteren en önemli kuruluş olmasına rağmen sınırlı bir bütçeye sahip olması, çalışmalarını etkilemektedir. Bununla birlikte, küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından önem taşıyan şu bilgilerin toplanmasında önemli eksiklikler olduğu görülmektedir;

- Firmalar ile ilgili bilgiler,
- Yeni ürünlerin üretilebilirliği,

⁴² İ.K.V., s.123-124.

- Belirli bir yatırım miktarı ile çalışabilecek sanayi kolları,
- Çeşitli kamu kuruluşlarından sağlanabilecek danışmanlık hizmetleri,
- Pazarla ilgili bilgiler,
- İthalat belgesi almak için gerekli belgeler,
- Hammadde temini için gerekli olan bilgiler,
- Kamu alımlarına ilişkin mallar ile ilgili bilgiler,
- Sanayi sitelerinden işyeri temini ile ilgili bilgiler.

Küçük ve orta ölçekli işletmeler alanında gerek kamu ve gerekse özel sektörde çeşitli kuruluşlar olmasına rağmen, yukarıda belirtilen bilgilerin toplanamadığını veya toplanan bilgilerin önemli eksiklikler içerdiğini görmekteyiz⁴³.

b) Üretim teknolojisindeki eksiklikler: Genel olarak; küçük sanayide makina parkı, genelde ya büyük işletmelerden satın alınmış veya yurt dışından düşük fiyatla ithal edilmiş olan ekonomik ömrünü doldurmuş, bilhassa telaşlı imalatta hassas toleransların elde edilmesine imkan vermeyen tezgahlardan meydana gelmektedir.

Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin know-how, patent, lisans ve yeni teknoloji konusunda modern teknolojinin imkanlarını tanıtabilecek, temin edecek ve işbirliği sağlayabilecek bir destek kuruluşu veya organizasyona kuvvetle ihtiyaçları vardır. Tezgah ve teçhizat kiralama teşkilatı kurulmalı bu sayede küçük işletmelerin tezgah ve makina parkının fazla bir kaynak ayrılmadan modernizasyonu sağlanmalıdır⁴⁴.

⁴³ İ.K.V., s.125.

c) Sosyal güvenlik sorunları: Bilindiği gibi, esnaf ve sanatkarlar ile bağımsız çalışanların sosyal güvenlik sorunlarını çözmek amacıyla 1971 yılında ve 1479 Sayılı Kanun ile BAĞ-KUR kurulmuştur. Fakat takip eden yıllarda kanunun sosyal güvenlik hakları bakımından önemli derecede eksiklikleri ortaya çıkmış ve çeşitli defalar değişime tabi tutulmuştur. Bugüne kadar kanun çerçevesinde getirilen olumlu gelişmelerin yanı sıra bazı eksikliklerinin olduğu gözlenmektedir⁴⁵.

d) Fason üretim alanlarında ortaya çıkan sorunlar: Bugün Türkiye genelinde, çoğunlukla, küçük işletmeler ile büyükler arasındaki ilişkiler bir tesadüf sonucu başlamaktadır. Büyük işletmelere girdi temin etmek amacıyla üretimde bulunan küçük ölçekli işletmeler açısından, ilişkilerin şans faktörüne bağlı olarak başlaması faaliyetlerin gelişmesini engelleyen önemli bir unsurdur. Bu alanda ilişkileri koordine edecek ve gerekli bilgi akışını sağlayacak bir kurumun oluşmaması önemli bir boşluk yaratmaktadır. Diğer taraftan, bu ilişkilerin koordine bir şekilde yürütülememesi gereksiz zaman kaybına neden olduğu gibi, büyük işletmeler açısından da şu dezavantajları oluşturmaktadır:

- İşgücünün ve sermayenin ekonomik anlamda verimliliğini etkilemektedir,
- Küçük ölçekli işletmelerde sözkonusu olan düşük ücret avantajı kaçırılmaktadır,
- Fason imalat yapan işletmedeki uzmanlaşmış teknolojinin sahip olduğu avantajdan yararlanılamamaktadır,
- İş hayatındaki dalgalanmalardan kaçınmak daha zor

⁴⁴ İ.K.V., s.125.

⁴⁵ İ.K.V., s.128.

olmaktadır,

- İşgücü yönetimi ile ilgili problemlerden sakınmak güç olmaktadır⁴⁶.

3. TÜRKİYE'DE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ KURULUŞLARINA SAĞLANAN MALİ YARDIM VE DESTEKLER

3.1. Türkiye'de Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İle İlgili Kamu Kuruluşları

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin yukarıdaki başlıkta ele alınan sorunları çerçevesinde bunları gidermek ve sözkonusu işletmeleri yönlendirmek amacıyla, şu kurumlarca çalışmaların yapıldığı görülmektedir.

- KOSGEB,
- HALKBANK,
- BAĞ-KUR Genel Müdürlüğü,
- Küçük Sanatlar, Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü,
- Çıracılık Eğitimi Genel Müdürlüğü.

Yukarıda sıralanan bu kuruluşları geniş olarak incelemeye tabi tutalım;

3.1.1 KOSGEB

Gerek imalat ve hizmet sektöründe, gerekse istihdam ve yatırımlarda ki önemli payıyla ekonomimizin temel unsurlarından biri

⁴⁶ İ.K.V., s.128.

kabul edilen küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin bilimsel ve teknolojik yeniliklere süratle entegrasyonunu sağlamak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, ekonomik katkılarını ve etkinliklerini arttırmak amacıyla, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanan, TBMM’ce 12 Nisan 1990 tarihinde kabul edilen, 20 Nisan 1990 tarihli 20498 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 3624 Sayılı Yasa ile Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur.

KOSGEB; yurt sathında yaygınlaştıracığı hizmetlerle, çeşitli sanayi kesimlerinde sanayi işletmelerini işyerinde veya işyeri dışında karşılaştıkları teknik ve ekonomik güçlüklerine çözümler getirerek desteklemeyi, bu işletmeleri kalite, teknoloji, pazar imkanları yönünden daha üst düzeylere çıkarmayı hedef edinmiştir⁴⁷.

3.1.2 HALKBANK

Bugünün küçük işletmelerine kredi sağlayan tek banka görevini üstlenen Halkbank, 1933 yılında esnaf, sanatkar, küçük sanayicinin finansman ihtiyacını karşılamak üzere 2284 Sayılı Yasa ile kurulmuştur. Kuruluşundan itibaren yapılan çeşitli düzenlemeler ile zamanla faaliyet alanı genişletilen Bankanın ana statüsü 28 Ekim 1984 tarihinde en son halini almıştır ve buna göre Bankanın faaliyet alanları belirlenmiştir. Bankanın belli başlı görevleri şunlardır;

- Esnaf ve sanatkarın kooperatifler halinde örgütlenmelerine yardımcı olmak,
- Esnaf ve sanatkarın kredi gereksinimini karşılamak,

⁴⁷ K.O.S.G.E.B., 1992 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, 1993, s.15.

- Santkar ve küçük sanayicinin eğitimine yardımcı olmak,
- Küçük işletmelerin üretimlerinin pazarlanmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmak,
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı emrindeki küçük sanayi fonunun dağıtılmasında aracılık yapmak.

Halkbank küçük sanayi işletmelerine verdiği kredileri, tesis ve işletme kredisi olarak kullanılmaktadır. Tesis kredisi, sanayi işletmelerinin atölyelerini genişletmek veya yeniden organize etmek için kullanılan kredilerdir. İşletme kredileri ise, işletmelerin gereksinimi olan hammadde ve yardımcı maddelerin alımında verilmektedir⁴⁸.

3.1.3 BAĞ-KUR

Ülkemizde modern anlamda sosyal güvenlik kuruluşları ve sosyal sigorta kanunları Cumhuriyet döneminde yürürlüğe konulmuş ve kurumlaşma sistemize edilmiştir.

1946 yılında 4792 Sayılı Kanun ile Sosyal Sigortalar Kurumu kurulmuş, 1950 yılında 5434 Sayılı Kanun ile de TC. Emekli Sandığı oluşturulmuştur. Sosyal güvenlikte kapsam dışı kalan esnaf ve sanatkarlara sosyal sigorta hakkı 2. 9. 1971 Tarih ve 1479 Sayılı Kanunla sağlanmış ve bu kanun ile BAĞ-KUR Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

1479 Sayılı Kanununun 24. maddesi sosyal sigorta hakları

⁴⁸ ALPUGAN, s.272.

bakımından sigortalı sayılacakları genel anlamda Şu Şekilde belirlemiŐtir.

“Kanunla ve kanunların verdiği yetkiyle kurulu Sosyal Güvenlik Kuruluşları kapsamı dışında kalan ve herhangi bir iŐverene hizmet akti ile bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalıŐanlardan, esnaf ve sanatkar gibi ticari kazanç veya serbest kazancı dolayısıyla gerçek ve götürü uslde gelir vergisi mükellefi olanlar, esnaf ve sanatkar siciline kayıtlı bulunanlar veya kanunla kurulu meslek kuruluşlarına usulüne uygun olarak kayıtlı olanlar”ı sigortalı olarak tanımlamıŐtır.

BAĞ-KUR kapsamına giren esnaf ve sanatkarların, sosyal güvenlikleri konusunda bir canlılık görülmektedir. Nitekim 1980-89 dönemini kapsayan 10 yıllık dönem içinde bildirge dolduran sigortalı sayısında %133’lk bir artış meydana gelmiŐtir⁴⁹.

3.1.4. Küçük Sanatlar, Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü

İŞyeri temini bugün özellikle, küçük işletmeler açısından, hala tam olarak çözülmemiŐ bir sorundur. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte gündeme gelen konu çerçevesinde, 1964-76 yılları arasında “Küçük Sanayi Site ve çalıŐanlarına Kredi Yardımı Fonu”nun kurulduğu görülmektedir. 1982 yılında Sanayi Bakanlığına bağlı “Küçük Sanatkar Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Küçük sanayi sitelerini Türkiye genelinde yaygınlaŐtırmaya çalışan genel müdürlük dahilinde “Küçük Sanayi

⁴⁹ T.E.S.K., s.131.

Siteleri Dairesi Başkanlığı” kurulmuştur.

Küçük Sanayi Siteleri Dairesi Başkanlığı faaliyetlerini;

- Yer seçimi ve Proje Müdürlüğü,
 - Kesit ve İhale Şube Müdürlüğü,
 - Hakediş ve Kesin Hesap Şube Müdürlüğü,
 - Kontrol Şube Müdürlüğü,
- birimleriyle yürütmektedir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, küçük sanayi sitelerinin üstyapı masraflarının karşılanması için Halkbank vasıtasıyla belirlenen işletmelere kredi vermektedir ve uygulanan faiz oranları bölgenin gelişmişliğine göre değişmektedir⁵⁰.

3.1.5. Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü:

Başta çıraklık eğitimi olmak üzere, teknik eğitim, küçük ölçekli işletmelerin sahip olduğu sorunlardan birini oluşturmaktadır. 1960 yılında yaygın eğitim sisteminin organizasyonu amacıyla Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı olarak “Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Takip eden yıllarda yapılan planlar çerçevesinde teknik alanda işgücü ihtiyacını karşılama amacıyla faaliyet gösteren Genel Müdürlük, 1983 yılında “Çıraklık Eğitimi Genel Müdürlüğü” ile birleştirilmiştir. Küçük sanayi mensuplarının eğitimi için sanat okulları ve sanat okulları öğretmenlerinden yararlanılmaktadır. Kurslar yaz aylarında yapılmaktadır. Öğretmenler yaz tatillerinde çalışmak yada fazla mesai yapmak istemediğinde, kimi

⁵⁰ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.173.

yerlerde öğretmen bulunamadığı için kurs açılmadığı, eğitim için ayrılan fonunda kasada kaldığı edinilen bilgilerden anlaşılmıştır. Sonuçta bu kurslar için öğretmen gereksinimi olduğu anlaşılmaktadır⁵¹.

3.2. Küçük ve Orta Ölçekli Sanayiye Sağlanan Finansal Destekler

Sosyo-ekonomik yaşantımızda önemli bir yeri olan ve tarımdan sonra ikinci büyük kesimi oluşturan, işlevleriyle ekonomide denge unsuru sağlayan ve istihdam sorununu çözücü özelliğiyle dikkat çeken küçük ve orta ölçekli işletmelerin kaynak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerek Türkiye içinden gerekse dış ülkelerden yardım sağlayan kuruluşlar mevcuttur.

3.2.1 Dış Kaynaklar

Dünya Bankası ve diğer dış finansman kuruluşlarından sağlanan fonlar, Dış Krediler Kur Farkı Fonu (FERİS) sistemi içinde aracı bankalar vasıtasıyla kullanılmaktadır. Dış Krediler Kur Farkı Fonu özellikle 1989 yılı öncesinde kur riskini karşılamak açısından önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Bu fon kapsamındaki krediler üç yılı ödemesiz dönem olmak üzere sekiz yıl vadeli olarak kullanılmaktadır.

Dünya Bankasından 1980 yılından itibaren küçük sanayi için üç kredi temin edilmiştir. İlk kredi anlaşması 1981 yılında yapılmıştır. Bunun tutarı 41 milyon dolardır. Sınai Yatırım ve Kredi Bankası

⁵¹ KOPARAL, s.188.

aracılığıyla kullandırılmıştır. Başlangıçta kullanım yavaş olurken Dış Krediler Kur Farkı Fonunun devreye girmesi sonucu kredi kullanımı hızlanmıştır. İkinci kredi Mayıs 1986 yılında 100 milyon dolardır. Bu kredinin de tümü kullandırılmıştır. 1989 yılında Dünya Bankası'ndan 204.5 milyon dolar kredi daha temin edilmiştir. Avrupa Konseyi Sosyal Kalkınma Fonu aracılığı sonucu da 149.5 milyon dolar kredi daha temin edilmiştir.

3.2.2 Yurtiçi Kaynaklar

Küçük sanayiye, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca tahsis edilen fonlar, Türkiye Halkbankası tarafından fon kredileri adı altında kullandırılmaktadır. Halkbank dışında Sınai Yatırım ve Kredi Bankasıyla Türkiye Kalkınma Bankası da küçük ve orta ölçekli işletmelere finansman sağlamaktadır.

Halkbank genel olarak "ihtisas kredileri" adı altında tanımlanan kooperatif, sanayi ve fon kredileri kullandırmaktadır. 1988 faaliyet döneminde kullandığı toplam 1.178 milyar TL tutarındaki kredinin, 882.8 milyar TL tutarındaki kısmı, küçük sanayiye kullandırılan ihtisas kredileridir. Küçük sanayi siteleri için kullandırılan kredilerin faizleri, piyasada uygulanmakta olan faiz oranlarının altındadır. Ayrıca bu kredilerin ödemesiz dönemi, inşaat tamamlandıktan sonra 10 yıl olarak tespit edilmiştir⁵²

⁵² Süleyman KARATAŞ, *Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler*, İstanbul, 1991, s.428-430.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİNDEKİ KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN EKONOMİK AÇIDAN KARŞILAŞTIRILMASI

1 AVRUPA BİRLİĞİNDE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN DURUMU

Avrupa Birliği'nde sayıları 14.5 milyon olarak tespit edilen 1-9 arası işçi çalıştıran işyerleri çok küçük işletmeler, sayıları 1 milyon civarında tespit edilen 10-99 arası işçi çalıştıran işletmeler ise küçük işletmeler olarak tanımlanmaktadır. Orta büyüklükteki 70 bin civarındaki işletmede 100-499 arası işçi çalışmaktadır. KOBİ'lerin toplam işletmeler içindeki payı %99.9'dur. Toplulukta Doğu Almanya hariç tutulduğunda, 1992 yılı içinde özel sektörde faaliyet gösteren KOBİ'ler 15.7 milyondur. 500+ işçi çalıştıran büyük işletme sayısı ise 12 bin olarak tespit edilmiştir.

AT'de ortalama 1000 kişiye 45 işletme düşmektedir. Ancak 1000 kişiye düşen işletme sayısı üye ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Hollanda, Almanya, Danimarka'da her 1000 kişiye düşen işletme sayısı 30, Portekiz ve Yunanistan'da 60'ın üzerindedir.

AT'da faaliyet gösteren tüm işletmelerde çalışan sayısı ortalama 6 kişi, KOBİ'lerde ise 4.5 kişidir.

1988-92 yılları arasında AT'daki işletme sayısında önemli bir artış gözlenmiştir. Bu artış özellikle 1989 yılında gerçekleşmiş, daha sonraki yıllarda ise yavaşlama görülmüştür. Bu sayısal artış özellikle küçük işletmelerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, orta ölçekli işletme sayısı sabit kalırken, büyük işletme sayılarında azalma olmuştur.

1988 yılında KOBİ'lerdeki istihdam 62 milyondur. Toplam istihdamın 16 milyonu işyeri sahibi olup, bunlar 46 milyon kişiyi istihdam etmektedirler. 1-9 arası işçi çalıştıran işletmelerdeki faaliyetlerin çoğu kişisel hizmet, toptancılık ve perakendeciliktir. Çok küçük işletmeler, son 4 yıl içinde istihdamdaki büyümeyi gerçekleştirmişlerdir. Bu işletmeler yaklaşık 27 milyon kişiye istihdam olanağı sağlamaktadır. 10-99 arası işçi çalıştıran küçük işletmeler, istihdamın %25'ini oluşturmakta ve 22 milyon kişiye istihdam sağlamaktadır. Orta ölçekli işletmelerde ise 14 milyon kişiye istihdam yaratılmıştır⁵³.

1.1. Avrupa Birliğinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Meydana Gelen Değişmeler

1.1.1 İstihdamdaki Değişiklikler:

1980-1987 yılları arası AT'nda hizmet sektöründe %11.8 istihdam artışı gözlenirken, sanayi sektöründe ise %12.7 istihdam

⁵³ KOSGEB, Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Ankara, Aralık, 1993, s.22.

azalışı görülmektedir. Bundan anlaşılmaktadır ki istihdamdaki değişim sanayi sanayi sektöründen hizmet sektörüne kaymaktadır. Mikro işletmeler daha çok kadın ve yarım gün çalışan personel istihdam etmekte ve büyük işletmelere nazaran genç işçilere daha çok güvenmektedirler. Ortalama kazançlar işletme ölçeğine göre değişmektedir. Orta ve büyük ölçekli işletmelerdeki kazançlar, mikro ve küçük işletmelere nazaran önemli derecede yüksektir.

1.1.2 İş Maliyetleri ve Verimlilik:

İşçi başına düşen iş maliyetleri, AB ülkeleri arasında önemli derecede farklılıklar göstermektedir. Üye ülkelerdeki enerji ve tabii kaynaklar sektörü ile imalat sektöründe işçi başına düşen ortalama iş maliyetleri küçük işletmelere nazaran büyük işletmelerde %30 ila %50 oranında daha yüksektir. Hollanda, işletme ölçeğine göre en küçük maliyet varyasyonu göstermekte, İspanya'da ise bu durum en yüksek düzeyde seyretmektedir.

İş verimliliğinde (işçi başına katma değer) üye ülkeler arasında çok geniş farklılıklar görülmektedir. Ancak, Toplulukta sanayi sektöründe büyük işletmelerdeki iş verimliliği küçük işletmelere nazaran üçte iki oranında daha yüksektir. 1980'li yılların ikinci yarısından sonra aradaki bu farkın daha da açıldığı görülmektedir.

İşçi başına ciro, iş verimliliği için alternatif bir ölçümdür, ticaret ve diğer hizmetler sektöründe çoğu Birlik ülkelerinde büyük işletmelere nazaran orta ölçekli işletmelerde daha yüksektir. 10 işçinin altında işçi çalıştıran mikro işletmelerde ise en düşük verimlilik düzeyi gözlenmektedir.

İşte bu nedenle, küçük işletmelerin geliştirilmesine ilişkin acil tedbirlere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Küçük ve orta ölçekli sanayi sektörünün teşvik edilmesinin tutarlı bir ekonomik sisteme oturtulması görüşü, tüm Topluluk üyesi ülkelerce benimsenmiştir.

Küçük işletmelerin işsizliği azaltmada yegane sosyal çözüm olmadığı gerçeği de gözönüne alınmaktadır. İşsizliği azaltmak konusunda hem büyük hem de küçük işletmelerin hedeflerini buna göre yönlendirmesi gerekmektedir.

1.1.3 Makro Ekonomik Gelişmeler:

Küçük işletmelerin evrimi makro ekonomik gelişmelerle çok yakından ilgilidir. Ekonomik faaliyetlerin AB içindeki büyüme hızı 1990'dan beri düşüş göstermiştir. 1986-1989'daki yıllık %3 büyüme hızı 1990'da %2.8'e 1991'de %1.4'e ve 1992'de %1.1'e düşmüştür.

Özel tüketim ve inşaata yatırım gibi iki temel pazara bakıldığında, genel görüntü pek iç açıcı değildir. Her ikiside düşüş göstermekte ve düzelmeleri de yakın gelecekte beklenmemektedir. Örneğin 1992 yılında tüketimdeki büyüme %1.3'e düşmüş ve 1993'de bu oran ancak %0.7'lik bir artış göstermektedir.

1.1.4. Teknolojik Değişim:

AB'nda teknoloji, ekonomik potansiyeli arttırmada önemli bir araçtır ve bu nedenle tüm ülkeler az yada çok teknoloji yarısında yer alırlar. Teknolojik gelişimdeki en önemli eğilimler; yayılmış teknolojilerin ortaya çıkması, teknolojik gelişmede hızlanma, ürünün

pazara kazandırma süresinin kısaltılması ve AR-GE konusunda işbirliğinin artışıdır.

1.1.5 Demografik Değişmeler:

Küçük ve orta ölçekli işletmeler için; ölçek, Avrupa popülasyonunun kompozisyonu ve gelişimi önemli faktörler olup, işletme faaliyetlerinin arz ve talebini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Talep açısından demografik durum, perakende satışlar, kişisel hizmetler ve tüketim mallarının dağılım yüzdesi şeklinde, arz açısından ise küçük işletmelerde mevcut işgücünün dağılımı biçiminde etkilemektedir.

1.1.6 Enternasyonalizasyon (uluslararasılaştırma):

Uluslararasılaştırma tüm dünyada devam eden bir süreçtir. Avrupa düzeyinde tek Avrupa pazarının yaratılması fikriyle yoğunluk kazanmıştır. Uluslararasılaştırma için, uluslararası ticaretin artması en önemli unsurdur, ancak doğrudan dış yatırım, firmalar arasında uluslararası işbirliği ve uluslararası lisans verme bu süreçte önemli unsurlardır. Hatta yalnızca iç pazarda faaliyet gösteren firmalar bile globalizasyon sürecinden etkilenmişlerdir.

Küçük ve orta ölçekli işletmeleri etkileyen içe dönük etkenlere göz atıldığında ise;

- girişimcilik ve işletme dinamikleri,
- pazarlama ve satışlar,
- işgücü,

- sermaye ve finans,
 - bölgesel etmenler
- dikkati çekmektedir.

1.1.7 Girişimcilik ve İşletme Dinamikleri:

Yeni girişimcileri uyararak ve geliştirmekten ziyade, mevcut işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri özel önem arz etmektedir. Tecrübeler gösteriyor ki, AB'ne üye ülkelerde yeni kurulan işletmelerin varlıklarını devam ettirebilme oranları farklılık göstermektedir. Bütün dikkatler, yeni iş kuranların ilk yıllarda karşılaştıkları engelleri ve darboğazları giderecek çarelere yönelmektedir.

Bu da ancak idari tutum ve becerilerin iyileştirilmesi ve geniş kapsamlı bilgi sağlanması ile başarılabilir. İlk yıllarda kredi sağlamaya ve finansman imkanlarına özel önem verilmelidir. Şu andaki işsizlik dönemi, yeni iş kuracaklara iyi koşullar yaratılmasını gerektirmekle kalmayıp, aynı zamanda yeni girişimcileri uyarıcı fırsatlarda sunmaktadır.

Küçük işletmelerde yeni iş kuracakları için bir ortam yaratacak ve başarısızlık oranlarını en aza indirecek çözümler geliştirilmelidir.

1.1.8. Finansman:

AB'nde küçük işletmeler daha düşük maliyetli olmasına rağmen, teminat ve garanti sorunlarıyla karşı karşıya geldikleri için uzun vadeli borçlanmayı genellikle talep etmemektedirler. Bu

işletmeler daha çok kısa vadeli kredi kullanmayı tercih etmektedir.

Ayrıca kk işletmeler, büyük işletmelere nazaran yüksek faiz oranları (zellikle kısa vadeli banka kredileri) konusunda da dezavantajlı durumdadırlar.

Bunun yanısıra; risk sermayesi konusunda da çok kk işletmeler için önemli güçlükler sözkonusudur. Mikro ve kk işletmeler daha formal fonlara daha az sıklıkla ulařabilmektedirler⁵⁴.

AB'nin çeşitli ülkelerinde kk ve orta ölçekli işletmelere ait gösterge değerlerine baktığımızda şu sonuçlar ile karşılaşmaktayız:

⁵⁴ KOSGEB, 1992 Faliyet..., s.17-22.

Tablo:14
İşletmelerde Ölçek Bazında İstihdam (x1000)

<u>Ülke</u>	<u>0-9</u>	<u>10-99</u>	<u>100-499</u>	<u>500+</u>	<u>Toplam</u>
Belçika	729	620	428	793	2570
Danimarka	375	628	290	403	1695
Fransa	3837	3330	1933	4435	13535
Almanya	3274	5381	3380	7518	19553
Yunanistan	1180	410	213	182	1985
İrlanda	277	245	146	140	808
İtalya	6045	3007	1308	2358	12717
Lüksemburg	32	42	30	37	141
Hollanda	1180	1073	779	1151	4183
Portekiz	951	715	437	514	2616
İspanya	2967	2513	1393	1390	8263
İngiltere	5354	4262	3620	7189	20425
AT-12 Ülke	26202	22226	13956	26110	88494

Kaynak: KOSGEB, 1994 Yılı Çalışma Programı, s.19.

AT'nda işletme tanımlarına göre:

- Mikro işletmeler: 0-9 arası işçi çalıştıran*.
- Küçük ölçekli işletmeler: 10-99 arası işçi çalıştıran
- Orta ölçekli işletmeler: 100-499 arası işçi çalıştıran
- Büyük ölçekli İşletmeler: 500 + arası işçi çalıştıran

(*) Kendi işletmesine sahip olarak çalışanlar "0" olarak nitelendirilmektedir.

Tablo:15
Avrupa Topluluğu Düzeyinde Temel Göstergeler

	KOBİ'ler (0-499)	Mikro işletmeler (0-9)
İşletme Sayısı (x milyon)	14.6	13.6
Her 1000 Kişiye düşen işletme sayısı	45	42
İstihdam edilen kişi sayısı (x milyon)	62.4	26.2
İşletme başına istihdam	4.3	1.9
İşletme başına ciro (x 1000ECU)	97	69

Topluluk üyesi ülkeleri incelediğimizde;

- Mikro işletmeler, Almanya'da ve benzeri bazı ülkelerde istihdamın %17'den daha azını oluşturmakla birlikte İtalya ve Yunanistan'da istihdam yaratma konusunda çok büyük önem arz etmektedir.

- Orta ve büyük ölçekli işletmeler tarafından sağlanan istihdamın payı Almanya ve İngiltere'de en yüksek, Yunanistan, İtalya, İrlanda, Portekiz ve İspanya'da ise en düşük düzeydedir.

- AT genelinde, kendi işinde çalışanlar ve mikro işletmeler (10 kişinin altında işçi çalıştıranlar) istihdamın %30'unu, küçük işletmeler (10-99 arası işçi çalıştıranlar) %25'ini, orta ölçekli işletmeler (100-499 arası işçi çalıştıranlar) %16'sını ve büyük işletmeler %30'unu (500 işçi ve üzerinde çalıştıranlar) oluşturmaktadır.

- AB'nda istihdamın;

%5'ini Enerji ve Tabii Kaynaklar Sektörü,

%30'unu İmalat Sektörü,
 %9'unu İnşaat Sektörü,
 %36'sını Diğer Hizmetler,
 %20'sini Ticaret Sektörü oluşturmaktadır.

- Mikro ve küçük işletmeler, inşaat sektörü ve ticarete toplam AB istihdamının %75'ini oluşturmaktadır. Orta ölçekli işletmelerdeki en yüksek oran ise enerji ve tabii kaynaklar sektörü ile imalat sanayinde gözlenmektedir.

1.2. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AB'ne Sağladığı Katkılar

Büyük sanayinin fazla esnek olmayan yapısı gereğince düşünülmeince 1950'lerden itibaren gelişimini başarıyla sürdüren büyük sanayi 1970'li yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizle birlikte bir duraklama dönemine girmiştir. Bu duruma küçük ve orta ölçekli sanayi sahip olduğu esnek yapısında sayesinde ekonomide üretim ve talep farklılıklarından kaynaklanan boşlukları doldurarak daha çok el emeği daha az nitelikli eleman ve otomasyon gerektiren geleneksel bazı sanayilerde üretim rasyonelizasyonuna giderek, talebin yüksek gelir esnekliği yada düşük fiyat esnekliği gösterdiği ürünlerin üretiminde yoğunlaşarak uyum göstermiştir. Küçük işletmelerin Avrupa Birliği bünyesinde gerçekleştirdiği ve halen gerçekleştirmeye çalıştığı ekonomik ve sosyal katkıları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

a) Ekonomik kriz dönemlerinde, iş olanağı yaratma ve iş olanaklarını koruma açısından küçük ve orta ölçekli işletmeler büyük önem kazanmaktadır. Yeni ve sürekli istihdam kaynağı olan küçük

işletmeler Birliğin az gelişmiş bölgelerinde de büyümeye katkıda bulunabilecek özelliklere sahiptirler. Bu işletmeler piyasa değişmelerine ticari döngü içinde iniş ve çıkışlara daha çabuk uyum gösterebilmekte ve özellikle gençler arasında işsizlik sorununa çözüm getirebilmektedir. Küçük işletmelerin yaratmış olduğu istihdam Birlik içindeki ülkelere göre farklılık göstermektedir. Ancak halen sanayideki istihdamın Fransa'da %40'ı, Almanya'da %43'ü, İtalya'da %54'ü, İngiltere'de %44'ü, Hollanda'da %56'sı, Belçika'da %68'i, Danimarka'da %70'i, İrlanda'da %74'ü küçük işletmeler tarafından karşılanmaktadır. Bu da küçük işletmelerin Birliğe istihdam açısından sağladığı katkıları açıkça ortaya koymaktadır.

b) AB'nin ekonomik yapısı küçük işletmelerin varlığını zorunlu kılmaktadır. Küçük işletmelerin üretim, fiyat ve kalite konusunda yapmış olduğu çalışmalar hem üretimin kalitesini arttırmış, hem de mevcut talepe ek talep yaratmıştır. Diğer yandan, üretim faaliyetlerinin büyük işletmelerde yoğunlaşmasından doğabilecek tekelleşmeyi önlemeleri ve merkezîyetçi yapıların oluşumunu engellemeleri ve bu vasıta ile bölgesel kalkınmaya sağladıkları katkılar küçük işletmelerin Birlik içindeki önemini arttırmıştır.

c) Birlik içinde yapılan araştırmalar birçok yeni buluş ve teknolojinin kaynağında küçük işletmelerin olduğunu ortaya koymuştur. Yine araştırmaların ortaya koyduğu diğer bir gerçek ise, bir çok küçük işletme sahibinin kendi patent (Know-how)'lerinin olduğuydu. Araştırmalardan da anlaşıldığı gibi küçük işletmeler bir anlamda sanayinin okulluğu görevini üstlenmekte, yapmış olduğu çalışmalar ve yetiştirdiği elemanlar vasıtasıyla sanayiye yol göstermektedir. AB Konseyi özellikle yenilik alanında gelişmeler

sağlayabilecek, küçük işletmelere hizmet verebilecek ve Topluluk çapında bir altyapı oluşturacak bir plan hazırlamıştır. Uygulamaya konulan bu plandan olumlu neticeler alınmaya başlanmıştır.

d) Küçük işletmeler hane halkı gelirlerinin ve kişisel birikimlerinin ekonomiye kazandırılmasında da önemli rol oynamaktadırlar. Kişi başına düşen milli gelirin ve bu gelirden oluşan sermaye faktörünün büyük sanayi kuruluşlarında ve az sayıda kişilerin elinde birikmesini önlemekte, hem de kırsal alandan göçü engelleyerek toplumsal kalkınmaya yardımcı olmaktadır. Sonuçta Topluluk genelinde istikrarlı bir büyüme için bu işletmelerin yadsınamıyacak katkısının olduğu ortaya çıkmıştır⁵⁵.

1.3. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AB İçindeki Olumsuzlukları

AB. içerisinde yer alan küçük ve orta ölçekli işletmelerin önceki başlıkta sağladıkları ekonomik ve sosyal katkıların yanısıra bazı olumsuzluklara neden olduğu da gözden uzak tutulmaması gereken bir konudur.

Bazı olumsuz yönlerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Özellikle kısa zamanda, pazardaki büyüme hem içte hem de global olarak sınırlanacaktır.

b) Daha büyük ve küçük yabancı işletmelerden gelen güçlü bir uluslararası rekabetle karşı karşıya kalacaklardır. İç pazar, bazı sektörlerde daha az gelişmiş üye ülkelerde, üretimin daha büyük

⁵⁵ Leyla SAYDAM, Türkiye'de Küçük Sanayi Tanımı, Sorunları, Öneriler ve AT'a Entegrasyonu, Basılmamış Master Tezi, İstanbul, 1988, s.148-149.

firmalarda yoğunlaşmasına neden olacaktır.

c) Büyük İşletmeler, yan sanayi durumdaki küçük işletmelerin standartlar, kalite ve benzeri konularda önemli kriterlere uymalarını isteyeceklerdir. Bu nedenle, tali müteahhitlik pazarı daha uluslararası ve daha rekabetçi olacaktır.

d) İstihdam yaratma potansiyeli, sermaye yoğun teknolojilerin devreye girmesiyle düşüş gösterecektir.

e) Sermaye piyasasındaki liberalizasyon, KOBİ'lere bazı avantajlar sağlamasına rağmen, ikincil durumdaki borsa hareketlerini zayıflatmaktadır. Bu durum özellikle orta boy işletmeleri olumsuz yönde etkileyecektir.

Bu kesimin zayıf noktalarını ve kısa vadeli dezavantajlarını gözönüne alarak, KOBİ'lerin iş yaratma potansiyelleri gelecek yıllarda daha da zorlaşacaktır. KOBİ'ler yeni istihdam yaratma yerine mevcudu koruma eğilimi göstereceklerdir. Ancak uzun vadede ekonomideki durgunluğun etkileri giderildiği takdirde, bu işletmeler ekonomide büyüme açısından gelecek vaat etmekte ve böylece istihdam yaratmaları beklenmektedir⁵⁶.

Avrupa Topluluğu'nun tek pazara geçmesi durumunda, üye ülkelerde teknik norm ve standart birliğinin sağlanması, tüketici vergilerinin fiyat seviyelerini ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmesi, sınırların kalkmasının özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için ihracat formalitelerini azaltması beklenmektedir.

İktisadi ve mali politikaların harmonizasyonu AB üyesi

⁵⁶ KOSGEB, Avrupa Topluluğu..., s.32.

ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişme şartlarını önemli ölçüde değiştirecek entegrasyonun gerçekleşmesiyle küçük ve orta ölçekli işletmeler üye ülke pazarlarına girme ve ortaklıklar kurma imkanını bulacaklardır.

Beklenen bu gelişmelerle, AB üyesi ülkelerdeki küçük ve orta ölçekli işletmeler, teknik know-how değişimi güçlüklerini ve bilgi eksikliklerini giderecekleri uluslararası pazar araştırmalarında maliyetlerini düşürecekler, hızlı ticari antlaşmalar yapabilecekler ve sonuç olarak uluslararası pazarlarda daha fazla pay sahibi olabileceklerdir⁵⁷.

2. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE KOS'LARA YÖNELİK POLİTİKALAR

AB'de KOBİ'lerin geliştirilmesi ve motive edilmesi için rekabet, istihdam yaratma ve ekonomik büyüme özel dikkat gösterilmesi gereken unsurlardır.

Genel olarak, üye ülkelerdeki KOBİ'lere yönelik politikalar bu kesimin belirli ihtiyaçlarını destekleyici ilave tedbirlerle, iyi bir işletme ortamının yaratılmasını öngörmektedir. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin toplam işletmeler içinde önemli bir paya sahip olması Hükümetlerin bu konudaki destekleyici tutumlarını daha da arttırmış ve uygun bir işletme ortamının yaratılması konusunda hem KOBİ'ler hem de büyük işletmeler için politikalar üretilmiştir.

İlave KOBİ politikaları, genel politikalarda KOBİ'lerin bazı

⁵⁷ KESİCİ, s.7.

ihtiyaçlarına yer verilmemesi durumunda yürürlüğe konulmaktadır. Hem ulusal hem de uluslararası düzeyde rekabetin sürdürülmesi ve kolaylaştırılması ‘‘işletme ortamı’’ politikalarının uygulanmasında temel bir işlem görmektedir.

İstihdam yaratma, mevcut işletmelerin desteklenmesi ve işletme dinamiklerinin arttırılması amacıyla yeni iş kuranların desteklenmesi, KOBİ'lere uygulanan diğer politikalar kapsamına girmektedir.

Bu ve benzeri KOBİ politikaları Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg ve Danimarka tarafından uygulanmaktadır. Danimarka bu grup içerisinde irdelense de, ülkedeki toplam işletmeler içinde küçük ve orta ölçekli işletmeler için belirli bir KOBİ politikası göze çarpmamaktadır. KOBİ'lere yönelik daha mdehaleci politikalar Portekiz, Yunanistan, İrlanda, İspanya ve İtalya'da gözlenmektedir.

AB yesi ülkelerine ilişkin KOBİ politikaları aşağıda belirtilen hedeflere göre tanımlanmaktadır;

- Yabancı yatırımların teşvik edilmesi,
- Uluslararası düzeyde rekabet edebilecek imalat sanayi işletmelerinin geliştirilmesi,
- İmalat sanayi İşletmelerinin modernizasyonu,
- Yenileşme ve geleneksel sektörün modernizasyonu- Yenileşmenin benimsenmesi,
- İstihdam yaratılması⁵⁸.

Teknik ve istihdam konularında KOS'ların önemi fark

⁵⁸ KOSGEB, Avrupa..., s.34.

edildikten sonra Topluluk 1973 yılında KOS'larla ilgili özel bir birim kurmuştur (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve El Sanatları Birimi). Bu birim ve işletmeler arası işbirliği merkezi koordineli olarak KOS'lara yardımcı olmuştur.

Ancak bu konudaki önemli atılım 1983 yılında başlamıştır. Kos'lara yönelik çalışmaları arttırmak ve kamunun dikkatini bu yöne çekebilmek için Avrupa Parlamentosu 1983 yılını "Esnaf ve Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler Yılı" ilan etmiştir. 1983 yılının KOS yılı ilan edilmesiyle birlikte Avrupa'nın küçük ve orta büyüklükteki işletmelere olan ilgisi artmış, Ekonomik ve Sosyal Komite ve Komisyon önemli politika ve ilkeler benimsemiştir. Avrupa Birliği'nde KOS'ları geliştirmeyi yönelik politikaları şu başlıklar altında inceleyebiliriz.

2.1. Yönlendirme Politikaları

2.1.1 Task Force (Çalışma Grubu)

Avrupa Komisyonu Ağustos 1986'da küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin sorunlarından hareket ederek bu sorunların çözümü, yeni işletmelerin yaratılması ve mevcut işletmelerin geliştirilmesi amacı ile hazırladığı faaliyet raporunu Konsey'e, Avrupa Parlamentosuna ve Ekonomik ve Sosyal Komite'ye sunmuştur. Ekim 1986'da da Konsey bu raporu kabul etmiş ve doğrudan Komisyon'a bağlı bir birim olan "Task Force"u kurmuştur.

Herhangi bir genel müdürlüğe bağlı olmaksızın, doğrudan doğruya sözkonusu görevden sorumlu bir komisyona bağlı olarak

kurulan “Task Force”ın kuruluş amaçları şöyle belirlenmiştir.

- Komisyon ile birlikte, KOS’larla ilgili olan tüm faaliyetleri koordine etmek,
- Topluluk ve ulusal politikaların yakınlaştırılması ve daha iyi bir konuma kavuşturulması,
- KOS’ları temsil eden organizasyonlar arasında irtibatın sağlanması için bir sistem oluşturulması,
- KOS’ların mevcut problemlerini çözmek amacıyla Avrupa düzeyinde bir mekanizma oluşturmak, özellikle haberleşme ve eğitim alanında gelişmeleri sağlamak, nitelikli personel yetiştirilmesine katkıda bulunmak,

Bu işlevleri yerine getirmek için üç ana daire oluşturulmuştur;

- Kalkınma ve Koordinizasyon,
- Enformasyon,
- Proje/BRE/BC-Net.

Böyle bir çerçevede çalışan “Task Force”ın bugüne kadar yapmış olduğu faaliyetlerini şöylece özetlemek mümkündür:

a) Müteşebbisliğin Teşviki: Avrupa Sosyal Fonu’nun mali desteği ve Mesleki Formasyonu Geliştirme Merkezi’nin (CEDEFOP) teknik yardımlarıyla, KOS’ların gereksinim duyduğu atılımcı ve kaliteli kadro istihdamına yönelik çalışmalar belli bir programa bağlı olarak sürdürülmektedir.

b) Yeni Teşebbüsler ve Eski Kuruluşların Geliştirilmesi: 1986 yılında Topluluk Konseyi’nin N.I.C. IV (Nouvel Instrument communautaire) çerçevesinde tahsis ettiği fazladan 1.5 milyon ECU, tamamıyla KOS’ların modernleşme ve yenileme yatırımlarına kredi

olarak ayrılmış, ayrıca topluluğun ESPRİT, BRİTE, STAR, COMETT gibi programları da KOS'ların araştırma ve uygulama çalışmalarına ortak edilmişlerdir.

c) Bilgi Akımının Yoğunlaştırılması: Eurochambres'ın da çalışma grublarından birini oluşturan "euro-guichest"ler kurulmuştur. "Task Force" bu kişilerle, merkezi Brüksel'de bulunan ve "aracı istasyon" vazifesi gören bir bilgi işlem sistemi sayesinde AB'deki her türlü KOS'a çeşitli istatistiksel veya kurumsal bilgiyi vermeyi amaçlamaktadır.

d) AB Sınırları İçindeki İlişkiler: Topluluktaki KOS'ların işbirliğini ve yakınlaşmasını sağlamak amacıyla Task Force, komisyon tarafından kurulmuş özel programları küçük ve orta boy kuruluşların yararına kullanma yolları aramaktadır.

Task Force iki temel noktadan hareket etmektedir. Bunlar;

- Topluluk iş alanında uygun bir çevrenin yaratılması,
- İç pazarın tamamlanmasıyla birlikte yeni KOS'ların yaratılması ve geliştirilmesi için bir takım faaliyetlerin sağlanması,

Toplulukta iş alanına uygun bir çevrenin yaratılması, Avrupa ekonomisinin gelişmesi açısından önemlidir. Topluluğun rekabet gücünün artması için KOS'ların dünyadaki teknolojik ve ekonomik değişmelere hızla uyum sağlaması gerekmektedir.

Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin büyük iç pazarlarda rekabete karşı koyabilmesi ve bu pazardan maksimum faydayı sağlayabilmesi için Topluluk'ta çalışmalar başlatılmıştır. KOS'larda

sermaye birikiminin sağlanması ve pazar koşullarındaki değişikliklere uyum için esnek bir yapıyı öngören bu çalışmalar; enformasyon, işletmeler arası işbirliği merkezleri, iş ve yenilik merkezleri yolu ile götürülen teşvikler ele alınabilir.

2.1.2 Ticaret ve Sanayi Odalarının Çalışması:

Toplulukta sayıları 600'den fazla olan Ticaret ve Sanayi Odaları, bunların ulusal düzeydeki birlikleri ve AB seviyesinde de "Eurochambers" (Avrupa Ticaret ve Sanayi Odaları) gerek üye ülkelerin, gerekse Topluluğun uyguladığı ekonomi politikalarına ve genelde uygun ortam geliştirmek üzere özel önlemler alıp, gerekli yapıyı yaratacak KOS'ların kurulması, gelişmesi ve yaşamasına yardımcı olma çalışmalarına katılmaktadırlar.

Topluluk üyesi ülkelerin çoğunda, geleceğin girişimcilerinin ortaya çıkarılması ve desteklenmesine yönelik hizmetler yelpazesine, tüzel kişiliklerin kendilerine yükledikleri sorumlulukları çerçevesinde doğrudan katkıda bulunmaktadırlar. Bu çalışmaları, işletmelerin ve geleceğin işadamlarının gereksinmelerine göre değişmektedir. Genel olarak KOS'lara yönelik uygulamaları şöyle sıralamak mümkündür:

- Yeni Kuruluşları Harekete Geçirme-Bilgi Verme
- Danışma + İşbirliği organizasyonları
- Eleman yetiştirme-formasyon
- Finansman⁵⁹.

⁵⁹ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.225-226.

2.2. Destekleme Politikası

Genel bir çerçevede bir önceki bölümde ele alınan KOS'ları yönlendirme çalışmalarının yanısıra, bu işletmelerin mali açıdan gelişimini sağlamak amacıyla, devlet yardımlarının yanısıra Toplulukta bazı kurumlarında yardım yaptığını görmekteyiz.

2.3. Araştırma-Geliştirme Politikaları

Topluluk Komisyonu oldukça yaygın bir şekilde sektörleri ele alarak Ar-Ge faaliyetlerini organize etme yolunda faaliyette bulunmaktadır. Geniş bir alanda araştırma faaliyetlerini sürdüren AB açısından oldukça önem taşıyan programlar ESPRIT ve BRITE'dir.

2.4. KOS'ları Dış Pazarlara Yönelme Politikaları

AB'nin, KOS'ları da gözönünde bulundurarak dış pazarlara yönelik olarak sürdürdüğü faaliyetleri üç ana grupta toplamak mümkündür:

- A) AB ve Japonya ilişkilerinde KOS'lar
- B) AB ve ACP ülkeleri ilişkilerinde KOS'lar
- C) AB ve Akdeniz ülkeleri ilişkilerinde KOS'lar

2.5. Finansman Politikaları

1970'lerde ortaya çıkan petrol krizi sonucu meydana gelen yeni ekonomik konjonktüre, o güne kadar ihmal edilmiş olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin daha kolay uyum sağlamaları tüm dünyada olduğu gibi Avrupa Birliği'nde de gündeme gelmelerini sağlamış ve bu

tür işletmelerin sınırlı finansman kaynakları gözönüne alınarak Topluluk bazında mali açıdan destekleyici bazı politikalar benimsenmiştir. Üye ülkelerin tümünde uygulanması amaçlanan bu politikalar;

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için gerekli özsermayelerin belirlenmesi ve üye ülkelerdeki önlemlerin koordinasyonu ile teşvik sağlanması,

- Özellikle tek pazara doğru ortak sermaye endüstrisini geliştirmek amacıyla Topluluk içinde bu işletmeler için yeterli ortak sermaye sağlanması,

- Kredilendirmede uzun vadeli krediye yönelmesi,

- Sermaye pazarlarına daha rahat girerek kolay kredi bulmaları için gerekli önlemleri almak,

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ileri teknoloji kullanmalarını sağlamak amacıyla yenilikçi bu tür işletmelere özel kredi desteği,

Topluluk genelinde oluşturulan yeni kredi kurumları ile bu politikaları yürütmek amaçlanmıştır⁶⁰.

3. AB'NDE KOS'LARI DESTEKLEYEN KURUMLAR

3.1.KOS'lara Yardım Yapan Kuruluşlar

3.1.1 Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

Bu fonun amacı, Toplulukta istihdamı kolaylaştırmak, mesleki ve coğrafi hareketliliği arttırmaktır. Bu fon KOS'lara yönelik

⁶⁰ D.P.T., VI. Beş Yıllık..., s.230-231.

faliyetleri üç ayrı noktada toplamaktadır. Şöyle ki:

- * Mesleki Eğitim Faliyetleri için yardımlar.
- * Sosyal uyum programlarına katılma.
- * Hizmetler ve teknik yardım

3.1.2. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)

Fonun amacı; Topluluk kaynaklarının geri kalmış bölgelere dağıtılması, ulusal ve yerel otoritelerce belirlenen politikaların mali yönden desteklenmesi için ek kaynakların harekete geçirilmesinin sağlanması, Topluluk politikalarının uygulanabilmesinde bir araç rolü üstlenmesi şeklinde özetlenebilir.

KOS'lara yönelik yardımlarını şöyle sıralayabiliriz;

* Ürün ve teknolojik yeniliklerle ilgili bilgilerin toplanması ve dağıtılması, fizibilite etüdüleri ve firmaların yenilik uygulaması projeleri için gerekli teknoloji transferlerinin işletme yardımları yöntemiyle finansmanı,

* Ulusal pazarlar, AB pazarı ve dış pazarlara ulaşma olanakları ile ilgili sektör araştırmaları ve sonuçlarının dağıtımını destekleyecek yardımlar,

* Yöneticilik ve organizasyon konularında, danışmanlık hizmetlerine daha kolay ulaşılmasının sağlanması konusunda yapılan harcamaları karşılayacak yardımlar,

* KOS'ların sermaye piyasalarına kolay ulaşmasını sağlayarak yeni firmaların kurulmasını ve kurulanların gelişmesini sağlayacak yardımlar.

3.1.3 Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu (EAGGF):

Bu fon iki ayrı amaca hizmet etmektedir;

* Fonun toplam bütçesinin %90'ını kapsayan, tarım sektörünü destekleyen mekanizmayı finanse eden garanti bölümü,

*Fonun toplam bütçesinin yaklaşık olarak %10'unu kapsayan ve Topluluğun tarım politikalarını destekleyen yönerme bölümü.

3.1.4 Entegre Akdeniz programları (IMP)

Bu programlar, az gelişmiş bölgelerin desteklenmesi için, bölgesel, ulusal ve Topluluk bazında yapısal sorunları olan bölgelerin faaliyetlerini koordineli biçimde yürütmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, faaliyetlerin ve fonların birleştirilmesi planlanmıştır.

KOS'lar için önem taşıyan yardımlar şunlardır:

* Küçük ve orta boy işletmelerin kurulmasına ve yaygınlaştırılmasına, birliklerini kurmalarına yönelik yardımlar,

* Yeni teknolojilerin geliştirilmesine ve bu işletmelere uygulanmasına yönelik çalışmalara yapılan yardımlar,

* Ulaştırma gibi hizmetleri gözönüne alarak turizm faaliyetlerine yapılan yardımlar,

* Mesleki ve orta kademe yönetici eğitim programlarına yapılan yardımlar⁶¹.

⁶¹ KOSGEB, Avrupa..., s.41.

3.2. AB'de Kredi Kurumları

3.2.1 Avrupa Yatırım Bankası (The European Investment Bank)

Avrupa Yatırım Bankası 1958 yılında, Birliğin kuruluşunu takiben öncelik taşıyan amaçlarını gerçekleştirmek, bunun için üretken yatırımları desteklemek ve böylece birliğin dengeli bir şekilde kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş ve Birlik tarafından öncelikli amaçlara hizmet veren bütün sektörlerdeki yatırım projelerini destekleyen mali kurumlara, kamu yetkililerine, işletmelere kar amacı gütmeyen kredi verecek bir finans kurumu olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Yatırım Bankasının faaliyetleri, az gelişmiş Birlik bölgelerine ve Birlik çıkarlarını destekleyen ve özellikle Birliğin hammadde ithaline bağımlılığını azaltacak projelerin desteklenmesine yönelmiştir. Bunlara ilaveten endüstri projeleri, sermaye yatırım projeleri veya altyapı projelerinde uzun vadeli krediler sağlanmaktadır. Tüm bu faaliyetlerde banka, sözkonusu projelerin sermaye maliyetinin en fazla %50'sini karşılayacak şekilde kredi vermektedir.

Avrupa Yatırım Bankası yalnızca en az 2 milyon ECU tutarındaki yatırımlar için dolaysız kredi verebilmektedir. Bu nedenle daha küçük ölçekli projelere fon sağlanması için de global kredi sistemi geliştirilmiştir. KOS'lar açısından önemli olan bu sistemin işleyişi şu şekildedir.

Minimum 20.000 ECU ve maksimum 7.5 milyon ECU

arasındaki sabit yatırım maliyetlerinin %50'sine kadar kredi verilmektedir. Global kredilerin verilmediği ülkelerde banka tarafından, küçük ve orta ölçekli projeler dolaysız olarak finanse edilmektedir. Bu kredilerin KOS'lar açısından bir diğer avantajı ise kredi faiz oranlarının diğer bankalara nazaran daha düşük ve esnek olmasıdır.

3.2.2 Yeni Topluluk Aracı (The New Community Instrument)

Avrupa Topluluk Aracı, 4 Ekim 1978 tarihli Konsey kararıyla, Topluluk Komisyonunu kredi vermeye ve bu yolla sağlanan gelirleri yatırım projelerini finanse etmek için yeniden borç vermeye yetkili kılan bir mekanizma olarak kurulmuştur.

İlk defa 1979'da uygulamaya konulan Yeni Topluluk Aracı, 1.000 milyon ECU'yu altyapı ve endüstri alanlarındaki finansmana ayırmış, ikinci Araç'ta KOS'lara öncelik tanınmış ve Nisan 1983'de de Konsey, Komisyona üçüncü araç olarak 3.000 milyon ECU borçlanma yetkisi tanımış ve şu altyapı projelerine öncelik verilmiştir:

- * Endüstri ve ilgili hizmetler,
- * Rasyonel enerji kullanımı,
- * Üretim faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik olan altyapı projeleri.

Dördüncü Yeni Topluluk aracında ise 1.500 milyon ECU ayrılmış, tamamının yeni teknolojileri uygulayacak, rasyonel enerji kullanımı yoluna gidecek olan küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin

projeleri için kulanacağı belirtilmiştir. Verilen bu kredilerde coğrafi açıdan hiçbir sınırlama getirilmemiştir. 1984 itibariyle 1.500 milyon ECU 4.000'in üzerindeki KOS'a dağıtılmıştır⁶².

3.2.3 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (European Coal and Steel Community)

1951 yılında Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu sadece teknik ve ekonomik araştırmalar ve işçilerin yeniden eğitilmesiyle ilgili çalışmalara mali yardım sağlayan bir araç olarak görülmemiş, aynı zamanda kömür ve çelik işletmelerine yönelik olarak şu iki aracı da beraberinde getirmiştir;

* Paris Antlaşmasınının 54. maddesinde, kömür ve çelik sektörüyle dolaysız olarak ilgili programların desteklenmesi. Bu maddeye göre, yatırım proje maliyetinin en fazla %50'sine kadar kredi imkanı sağlanmaktadır.

* 56. madde ile de, daha çok piyasanın durumuna bağlı olarak, sosyal yönü olan, işlerini kaybeden kömür-çelik sektörü işçilerinin yer alabileceği ekonomik etkinliklerin desteklenmesi. Bu madde, kömür ve çelik sektörlerinin gerilemesinden dolayı zarar gören bölgelerde yeni iş olanakları yaratacak işletmelere kredi verilmesini ve projeler için gereken sermaye yatırım maliyetlerinin en fazla %59'si kadar bir kredi sağlamaktadır⁶³.

⁶² KARATAŞ, s.266.

⁶³ KOSGEB, Avrupa..., s.42-43.

4. AB KARŞISINDA TÜRK KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİNİN REKABET ŞANSI

Avrupa Birliğine girmeye çalışan Türkiye açısından, küçük ve orta ölçekli işletmeleri rekabet edebilir düzeye getirme çalışmaları AB'ne girinceye kadar ve girdikten sonra olmak üzere, iki aşamalı olarak hazırlanmalıdır. Öncelikle hangi sektörlerde şansımızın olduğu veya olacağı saptanmalı, plan ve programlar buna göre yapılmalıdır.

Türk ekonomisinin AB'deki rekabet şansını küçük ve orta ölçekli işletmeler açısından değerlendirmek ve alınabilecek önlemleri belirtmekte fayda vardır.

Daha önceki bölümlerde Türkiye açısından yapılan durum değerlendirmesinin, ortaya konan sorunların ve çözüm seçeneklerinin büyük önemi vardır. Bununla beraber verilmeye çalışılan AB ile ilgili verilerde daha isabetli değerlendirme yapılmasına olanak verebilecektir.

4.1. Teknolojik Değişim

Sanayileşme stratejilerinin gün geçtikçe daha belirgin bir hal aldığı, günümüz ekonomisinde, teknolojik gelişim, yeni teknolojilere uyum sağlama, yeni ürün teknolojileri kavramları giderek önem kazanmaktadır.

Bu doğrultuda tüm ülkeler az yada çok teknoloji yarışında yer alırlar. AB ülkelerinde teknoloji konusunda büyük ilerlemeler kaydedilmiş, çeşitli yöntemlerle daha yeni teknoloji kullanımı

hedeflenmiştir.

Türkiye’de aynı üretim dalında çok farklı teknolojilerin transfer edildiği genel konu olmakla beraber hangi teknolojilerin yurda geldiği konusunda sistematik bir bilgi toplanamamakta, yönlendirme işlemide yapılamamaktadır. Teknoloji transferi konusunu bu denli düzensiz ve denetimsiz olduğu bir ortamda beklenebileceği gibi yeni teknoloji üretme, mevcut teknolojilerin ülke koşullarına göre geliştirme konusuna fazla önem verilmemektedir. Bugün teknolojik araştırmalar ile ilgili olarak yalnızca TÜBİTAK bir kurum olarak tanımlanabilmekte, bu birimin çalışmaları da kısıtlı olanaklarla yürütülmektedir. Özetle ülkemizde ileri teknoloji üretmek, büyük çaplı üretim birimlerinde en yeni teknolojiyi uygulamak veya mevcut birimlerin üretim teknolojilerinde yenilemeler yapmak şeklinde özetlenebilecek çabaların kısıtlı olduğu izlenmekte, gündemdeki ekonomik politikalarda da dış dünya ile olan ilişkilerde kısa dönemli ekonomik veriler önem kazanmaktadır. Gelişmiş sanayi toplumlarındaki teknoloji ağırlıklı politikaların Türkiye örneğinde fazla yansıma bulduğu da söylenemez⁶⁴.

4.2 Finansman

Oluşan yeni ekonomik konjonktür ile beraber AB’de KOS’lara yönelik finansal destek politikaları yoğunlaşmıştır. Üye ülkelerin tümünde uygulanması amaçlanan bu politikalar ile;

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için gerekli özsermayelerin belirlenmesi ve üye ülkelerdeki önemlerinin koordinizasyonu ile teşvik sağlanması,

⁶⁴ Ayla ERAYDIN, *Bölgesel Gelişmede Yeni Teknolojilerin Önemi*, s.107.

- Özellikle tek pazara doğru ortak sermaye endüstrisini geliştirmek amacıyla birlik içinde bu işletmeler için yeterli ortak sermaye temini,

- Bununla ilgili olarak Ortak Sermaye Birliği'nin kurulması planlanmakta öncelikle işletmelerin teşviki konusuna önem verilmesi,

- Kredilendirmede uzun vadeli krediye yönelinmesi, sermaye piyasalarına daha rahat girerek kolay kredi bulmaları amaçlanmaktadır⁶⁵.

Bu amaçla kurulan Avrupa Yatırım Bankası maksimum 7.5 milyon ECU'ya kadar sabit yatırım maliyetlerinin %50'sine kadar kredi vermektedir. Başka bir kuruluş olan Yeni Birlik Aracı 3.000 milyon ECU'yu bu konu için ayırmıştır. Yine Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu 15 milyon ECU kadarlık proje maliyetli kömür ve çelik işletmelerine %50'si oranınca kredi desteği sağlamaktadır.

Türkiye'de bu konuda büyük ölçüde Halkbankası bu görevi üstlenmektedir. Halkbankası tarafından verilen krediler gibi teknik, idari ve mali konularda danışmanlık hizmetleri vermesi amacıyla kurulan KOSGEB'in faaliyetleri daha da arttırılmalıdır. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin finansal problemlerinin çözümü ve AB'de rekabet şanslarını arttırmak için projelere kredi verilmeli, Halkbankası dışında ticari bankalarda kredi vermeye özendirilmelidir.

4.3 Girişimcilik ve Mesleki Eğitim

Son yıllarda Türkiye'de teknik ve mesleki eğitime büyük önem verilmektedir. Gerek girişimcinin daha fazla bilgilendirilmesi ve

⁶⁵ KARATAŞ, s.265.

yönlendirilmesi amaçlı danışmanlık hizmetleri gerekse çalışan personelin yeterli mesleki eğitimi almasına yönelik önemli adımlar atılmıştır.

1990 yılında kurulan ve teknik, idari ve mali konularda danışmanlık hizmeti veren KOSGEB Türkiye’de girişimcinin aydınlatılması konusunda önemli bir boşluğu doldurmuştur. Bununla beraber üniversitelerinde bu oluşum içerisine çekilerek sanayi-üniversite işbirliğinin oluşturulması bu konuda daha müspet yararlar sağlayabilecektir. Girişimcilik Enstitüsü adı altında kurulması düşünülen birimlerin devreye girmesiyle girişimcinin bilgilendirilmesi açısından önemli gelişmeler olabileceği sanılmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren Çıraklık Eğitim Merkezlerinde, mesleki eğitim sonucu daha kalifiye personel yetiştirilmesinde önemli adımlar atılmıştır. 2000’li yıllarda genç nüfus bakımından AB ülkelerinden daha iyi bir konumda olacağımız düşünülürse, bu üstünlüğün eğitimle pekişmesi sonucu istihdam alanında önemli gelişmeler gösterileceği açıkça görülmektedir.

4.4 İstihdam Durumu

Türkiye’de 1980 Genel İşyerleri ve Sanayi sayımına göre, 10’dan az işçi çalıştıran işyerleri tüm işyerlerinin %93’ünü oluşturmaktadır. Bu nedenle, küçük ve orta ölçekli işletmeler yalnız Türk ekonomisinin değil, Türk demokrasisinin de teminatıdır. Öte yandan, 2000 yılında Avrupa Birliğine girmeyi amaçlayan ülkemiz açısından, küçük ve orta ölçekli işletmeler büyük önem taşımaktadır.

Çünkü Ortak Pazar'da özelliği olan mal ve hizmet taleplerini bu işletmeler karşılayabilir.

Bilindiği gibi, ekonomik krizlerden küçük işletmeler çabuk etkilenmekte, orta ölçekli işletmeler krizlere karşı kendilerini koruyabilmekte, büyük işletmeler ise krizlerden büyük yaralar almaktadırlar. Bu açıdan büyük ölçüde küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşan Türk ekonomisini şanslı görmek mümkündür⁶⁶. Bir tablo ile Avrupa ülkeleri ile Türkiye arasında mukayeseye gidebiliriz.

Tablo:16

AT Üyesi Ülkeler ve Türkiye'de KOBİ'lere Ait Göstergeler

Ülke	İşletme Sayısı(x1000)	Ortalama Firma ölçeği	Çalışanlar % (0-9)	Çalışanlar % (0-499)
Belçika	530	5	28	69
Danimarka	180	9	22	76
Fransa	2040	7	28	67
Almanya	2160	9	17	62
Yunanistan	670	3	59	91
İrlanda	130	6	34	83
İtalya	3170	4	48	81
Lüksemburg	20	9	23	74
Hollanda	420	10	28	72
Portekiz	640	4	36	80
İspanya	2020	4	36	83
İngiltere	2630	8	26	65
AT Geneli	14600	6	30	70
Türkiye	2112	3	42	81

Kaynak: EUROSTAT, 1988 - DİE,1985

⁶⁶ Ali CEYLAN, Türkiye'deki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AT'da Rekabet Şansı Nedir?, Dış Ticarete Durum, Ocak, 1989, s.36.

Yukarıdaki tablodan çıkarılabilecek sonuçlardan birincisi ortalama firma ölçeği hakkındadır. AB genelinde altı olan bu sayı Türkiye bazında üç olarak saptanmıştır. Bu durum Türkiye'deki işletmelerin daha küçük ölçekte olduğunu göstermektedir. Birlik ülkeleri içinde sadece Yunanistan bu konuda Türkiye'ye yaklaşmaktadır.

1980-87 yılları arasında AB'nde sanayi sektöründe %12.7 istihdam azalması mevcuttur. Genelde bu kesim hizmet sektörüne kaymaktadır. Türkiye açısından ise sanayi sektöründeki istihdam istenilen seviyede değildir. Tarım kesiminin ülkede büyük bir istihdam barındırdığı ve gizli işsizlik denilen olgunun yer aldığı Türkiye'de zamanla tarımdan sanayiye olan göçün ilk öncelikle etkileyeceği kesim küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. böylece kalkınma açısından çok önemli bir işlevi küçük ve orta ölçekli işletmeler yerine getirmiş olacaktır.

Bununla beraber Avrupa ülkelerinde gözlenen nüfus azalışları sonucu emek daha pahalı bir hale gelmekte, buna paralel Türkiye'deki genç nüfusta oluşan artış ileride Avrupa'yı ister istemez etkileyecektir.

4.4.5 Sektörel İnceleme

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmelerin ithalat durumuna baktığımızda küçük imalat sanayinde %22 ve orta imalat sanayinde %53'lük sonuçlara ulaşırız. Küçük imalat sanayinde en fazla ithalat gerçekleştiren sektörler; diğer imalat sanayi ve kimya sanayi sektörleri olup, orta ölçeğine geçildiğinde kimya sektöründe ithalat oranının arttığı görülmektedir.

Yine bir araştırma sonucunda küçük ölçekli sanayi işyerlerinden %25'i ihracat yapmaktadır. İhracat yapan orta ölçekli işletme oranı ise %51 olarak tespit edilmiştir. Küçük sanayide en fazla ihracat oranına sahip sektörler, dokuma, giyim eşyası, deri sanayi ile diğer imalat sanayi sektörleridir. Orta ölçekli imalat sanayi kapsamında ise aynı sektörler önemli oranlar ile ilk iki sırayı almaktadır.

Küçük ölçekli imalat sanayi kapsamında 1991 yılında en fazla ihracat %50.29'luk oran ile dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi bünyesinde olmak üzere Avrupa Topluluğuna yapılmıştır. Orta ölçekli imalat sanayi incelendiğinde ise ihracatın %56 ile taş ve toprağa dayalı sanayi sektörü tarafından yine Avrupa Topluluğu'na gerçekleştirildiği görülmektedir⁶⁷.

Avrupa Topluluğu'nda rekabet şansımızı ortaya koyacak çalışmalar yetersizdir. Buna rağmen, gıda, tekstil, taş, toprak, petrokimya gibi sanayiler için değerlendirme yapmak mümkündür. Türkiye'de gıda, tekstil, taş ve toprak sanayilerinin %95'ten fazlası küçük ve orta ölçekli olarak kabul edersek böyle bir değerlendirme yapabiliriz.

Gıda sanayinde rekabet gücümüz, ortalama olarak Avrupa'daki rakip işletmelerden düşüktür. Yapılan hesaplamalara göre, gıda sanayindeki işletmelerin rekabet gücü 0.96'dır. Türkiye açısından bu sektörde rekabet gücümüzü azaltan en önemli faktör hammadedir. Bu nedenle AB'ne girilirken, gıda sektöründe hammadde ve teknoloji maliyetlerini düşürücü çalışmalar yapılmalıdır.

⁶⁷ KOSGEB, Avrupa..., s.58-59.

Rekabet gücü açısından tekstil sektörü, en şanslı sektörlerden birisidir. Ancak Türk sanayinin verimliliği %68 olduğu halde, rakiplerimiz %86 verimlilik ile çalışmaktadır. Buna rağmen rekabet gücümüzün üstünlüğü, işçilik ücretlerinin düşüklüğünden kaynaklanmaktadır. Verimlilikle ilgili sorunumuzu çözebilirsek, tekstil sektöründe üstünlüğü koruyabiliriz.

Taş ve toprağa dayalı sanayilerde de Türk sanayinin maliyet üstünlüğü olmasına karşın (1.13) verimlilik üstünlüğü açısından (0.63) çok gerilerdedir. Türk küçük ve orta ölçekli işletmelerinin AB'ndeki üstünlüğünün bir nedeni de emeğin maliyetinden kaynaklanmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler emek yoğun olduğundan, bu açıdan rekabet şansına sahiptirler. Ancak gelecekte bu konuda fazla iyimser olmamak gerekmektedir⁶⁸.

⁶⁸ CEYLAN, Türkiye'deki..., s.37.

SONUÇ

Dünyanın ekonomik ve siyasal haritasını yenileyen globalleşme sürecinde artık yaratıcılığını ve esnekliğini kaybetmiş büyük işletmelerin yerine “esnek Üretime”e dayalı faaliyet gösterme özellikleriyle günümüz ekonomisinin gelişme motoru, istihdamın kaynağı ve ateşleyicisi olarak küçük ve orta ölçekli işletmeler ön plana çıkmıştır. Sözkonusu işletmeler sadece yeni iş imkanları yaratmakla kalmayıp aynı zamanda sanayileşmenin ve rekabetinde en dinamik kaynağını oluşturmaktadırlar.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ülke ekonomilerinde yada sosyal dokularında arzettiği önemi kavrayan ülkeler bu işletmelerin desteklenmesi, geliştirilmesi için büyük atılımlarda bulunmuşlardır. Bu konuda oluşturulan kurumsal yapı ve yasal düzenlemeler bir çok ülkede izlenmektedir.

Türkiye’de bunun önemini kavrayan ülkelerdendir. Çeşitli birimlerle küçük ve orta ölçekli işletmeler teşvik edilmekte, desteklenmekte ve de bilgilendirilmektedir. Bunun yanısıra Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin karşılaştığı pek çok sorun mevcuttur. Sorunların giderilmesi sektörü daha hızlı gelişme içine sokacaktır. Genellikle problemlerin temelini finansman yetersizliği, eğitim

yetersizliği, pazarlama konusunda eksiklikler, bürokratik sorunlar oluşturmaktadır. Sanayileşme konusunda geç kalan Türkiye için bu tür sorunların çözümleri mevcuttur ve bu çözümlerin süratle yürürlüğe konması gerekmektedir.

Yerinde bir kararla 12 Nisan 1990 yılında kurulan KOSGEB; KOS'ların ihtiyaç duyduğu bilgi gereksinimini karşılama ve sorunların çözümünde etkili bir rol oynama ilkesiyle yola çıkmıştır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler için önemli bir şans olan bu kuruluşun sanayiciye yeterince tanıtılması ve işbirliğinin sağlanması ile sorunların çözümünde çok etkili bir rol oynayacağını söyleyebiliriz. Vasıflı girişimci sayısının az oluşu önemli bir engel olarak durmaktadır. Aşılmasında ise üniversite-sanayici işbirliği etkin bir konumda olacaktır. Ortaklaşa hareket edilerek kurulacak olan “Girişimcilik Enstitüsü”nün fikri çok cazip ve olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Avrupa ile gümrük birliğine hazırlan Türkiye, sanayisini yeni oluşuma uyum sağlayabilecek bir hale getirme çabasındadır. Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olmadan gümrük birliğine giden tek ülkedir. Siyasi mekanizmaya girilmeden iktisadi mekanizmaya dahil olunması karşılıklılık açısından alehte bazı sonuçlar getirebilecektir. Katılmadığı kararları uygulama zorunluluğu olacaktır. Gümrük birliğiyle birlikte üçüncü dünya ülkelerine karşı sahip olunan avantajlar kaybolacaktır. Türkiye'nin gümrük birliğine gitmesi Türkiye ekonomisini yalnızca üye ülkelerin rekabetine değil, birliğin daha önce üçüncü ülkelerle yapmış olduğu veya yapacağı ticaret antlaşmalarının kapsamına göre bu ülkelerin rekabetine açacaktır.

Türk sanayinde üretim giderlerinin yüksek oluşu, hammadde ithalatının fazlalığı sorun olacaktır. Gümrük birliği ile Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat artacaktır. Türkiye’de kişi başına işgücü verimliliği son derece düşük ve enerji maliyetleri yüksek olduğu için sanayi rekabete zorlanacaktır. Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye uyguladığı bazı kota ve kısıtlamalar kalkacak ve ürünler engelsiz olarak ihraç edilebilecektir. Genç nüfus olarak Türkiye’nin diğer Avrupa ülkelerine olan üstünlüğü sosyal huzursuzluklar yaratabilir.

KOBİ’lerin gerek istihdam imkanları, gerekse yarattıkları katma değer açısından ekonomi için büyük bir önemi mevcuttur. Bu tür sanayilerin değişen ekonomik şartlara adapte olma esneklikleri daha hızlıdır. Böylelikle KOBİ’lerin Gümrük Birliği’nin gerçekleşmesi için büyük önem taşıyacaklarını söyleyebiliriz.

İşletme bazında gerçekçi olarak etkilenme oranını saptayabilmemiz zor görünmektedir. Belli tahminlerde bulunulsa bile Gümrük Birliği’ne girildikten sonra bu şartlar tutmayabilir. Küçük ve orta ölçekli işletmeler için gümrük birliği ile beraber daha yoğun bir rekabet ortamı başlayacaktır. Başarının hangi derecede olacağı bir bakıma Türkiye’nin o zamanki makro ekonomik istikrar durumuyla ilişkilidir.

Yapılabileceklerin başında rekabet gücünün mutlak suretle arttırılması gelmelidir. Böyle bir durumda ilk akla gelen büyük sanalilerin rekabet sebebiyle küçük ve orta ölçekli işletmelere iş kaydırmaları durumudur. Büyük sanayi ile entegrasyon bir zorunluluk olarak görülmektedir. Gümrük Birliği’ne geçişle yan sanayi olarak

yaşama şansı daha yüksek olan küçük ve orta ölçekli işletmeler için modern teknolojiyi kullanma yeteneğinin arttırılması, makina parkı yenileme, kalifiye firma birleşmeleri ve benzer konularda alt projelerin hazırlanması ve aynı zamanda bilgi ve kalifiye eleman eksikliklerini giderecek eğitim programlarının başlatılması zorunludur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ALPUGAN, Oktay. Küçük İşletmeler Kavramı, Kuruluşu ve Yönetimi, Trabzon. KTÜ Basımevi, Ya. No. 3, 1988.

ATO. Sanayileşme Hareketinde Küçük Sanayinin Yeri ve Önemi, Ankara, 1974.

CEYLAN, Ali. Küçük İşletmelerin Finansal Yönetimi ve Bursa Bölgesinde Bir Uygulama, Bursa. BİTİA Yayınları, 1982.

CEYLAN, Ali. "Küçük İşletmelerin Finans Sorunları ve Çözüm Yolları" içinde İstihdam Yaratıcı Girişimler Teknolojik Yenilikler ve Bölgesel Gelişme Uluslararası Semineri, Ankara, Temmuz, 1986.

CEYLAN, Ali. "Türkiye'deki Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin AT'da Rekabet Şansı Nedir?" içinde Dış Ticarete Durum Dergisi, Ocak, 1989.

DİE. Genel İşyerleri Sayım Raporu, Ankara, 1986.

DPT. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Küçük Sanayi ÖİK Raporu, Ankara, 1989.

DPT Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Esnaf, Sanatkar ve Küçük Sanayi ÖİK Raporu, Ankara, 1983.

DPT-KÜSGET-OECD. İstihdam Yaratacılı Girişimler, Teknolojik Yenilikler ve Bölgesel Gelişme Uluslararası Semineri, G. Antep, 1985.

DPT. Küçük Sanayiye Yönlendirme Raporu, Ankara, 1989.

İktisadi Kalkınma Vakfı. AET’de Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Türkiye, İstanbul, İKV Ya. No. 57, Mayıs, 1988.

İLKİN, Akın. Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul, İ.Ü. Ya. No. 3487, 1988.

İSO. 1992 Yılında Küçük ve Orta Boy Sanayi Kuruluşları, İstanbul, İSO Araştırma Dairesi, 1992.

İTO. Küçük Sanayinin Sorunları Semineri, İstanbul, Mayıs, 1993.

KARATAŞ, Süleyman. Sanayileşme Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, İstanbul, 1991.

KESİCİ, İlhan. “KOS’ların Batı Ülkelerinde Yeri, Önemi ve Bu İşletmelerin Uluslararası Pazarlardaki Rekabet Şansı” Ankara Sanayi Odası Dergisi, Ankara, s.115, 1992.

KILIÇ, Atilla. “Küçük Sanayide Finansman ve Kredilendirme” Küçük Sanayinin Sorunları Semineri, İTO Yayınları, İstanbul, Mayıs, 1993.

KOPARAL, Tenay. Türkiye’nin Kalkınmasında Küçük Sanayinin Önemi ve Katkısı, Ankara, AİTİA, 1977.

KOSGEB. Avrupa Topluluğu Gümrük Bilgi Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler, Ankara, Aralık, 1993.

KOSGEB. 1992 Yılı Çalışma Programı, Ankara, 1992.

KOSGEB. 1992 Yılı Çalışma Programı, Ankara, 1993.

KOSGEB. 1994 Yılı Çalışma Programı, Ankara, 1993.

MPM. Küçük ve Orta Sanayi Teşebbüslerinin Geliştirilmesi Semineri, Ankara, 1973.

ÖZ-ALP, Şan. Küçük İşletmeler, Ankara, AİTİA Yayınları Ya. No. 90/49, 1971.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat.-TOKOL, Tuncer. İşletme I-II, Bursa, 1987.

SAYDAM, Leyla. Türkiye’de Küçük Sanayi Tanım, Sorunları, Öneriler ve AT ile Entegrasyon, Yayınlanmamış Master Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi, 1988.

TESK. Türkiye 1. Esnaf ve Sanatkarlar Şurası, Ya. No. 27, Ankara, 1991.

TÜSİAD. İş Dünyasının Sorunları Semineri, İstanbul, 1989.